

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ТАРАНІЮК Анна Володимирівна
(студентка групи ЗЕП-22-М)

7-2.2
25.12.2023

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК
ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВИ

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 051 «Економіка»)

Допущено до захисту
протокол № 14
від 2 грудня 2023 р.
зав. кафедри фінансів та цифрової
економіки, д.е.н., проф. Н.Г. Виговська

Науковий керівник
д.е.н., доц. Ушаповський Ю.В.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)
(підпис)

Рецензент
к.е.н., доц. Бурачек І.В.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)
(підпис)

Житомир, 2023 р.

АНОТАЦІЯ

Таранюк А.В. Система оподаткування та її вплив на розвиток підприємницького середовища держави. – Рукопис.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 051 «Економіка». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2023.

У кваліфікаційній магістерській роботі розкрито сутність та основні аспекти фінансової економічної політики, її роль у бізнес- середовищі; розглянуто системи оподаткування та вивченні її впливу на розвиток підприємницького середовища в державі. Досліджено особливості системи оподаткування в Україні, визначенням її переваг та недоліків для підприємств. Зазначено важливі ролі податкових інструментів. Проведено аналіз діючої системи оподаткування в умовах СТОВ ім. Богдана Хмельницького. Запропоновано шляхи її удосконалення.

Ключові слова: фінансова політика, система оподаткування, податкова політика, підприємницьке середовище, податки.

ABSTRACT

Taraniuk A.V. The system of taxation and its impact on the development of the entrepreneurial environment of the state. – Manuscript.

Qualifying master's thesis for obtaining a master's degree in the specialty 051 »Economics«. – Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2023.

The qualifying master's thesis revealed the essence and main aspects of fiscal economic policy, its role in the business environment; the taxation system and its impact on the development of the business environment in the state are considered. The features of the taxation system in Ukraine are studied, its advantages and disadvantages for enterprises are identified. The important roles of tax instruments are indicated. The analysis of the current taxation system in the conditions of Bohdan Khmelnytsky ALLC is carried out. The ways of its improvement are suggested.

Keywords: fiscal policy, taxation system, tax policy, business environment, taxes.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОБ’ЄКТ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	9
1.1. Теоретичні складові та інструменти фіскальної економічної політики.....	9
1.2. Система оподаткування як стримуючий та заохочувальний фактори розвитку підприємницького середовища.....	17
1.3. Особливості системи оподаткування в Україні: переваги та недоліки..	27
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНОЇ ТА РИНКОВОЇ КООРДИНАЦІЇ У СТВОРЕННІ МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ	37
2.1. Координація як процес упорядкованості економічної діяльності у суспільстві.....	37
2.2. Система оподаткування як система інституційних норм, що створюють інституційне середовище для підприємницької діяльності.....	45
2.3. Вплив ринкового механізму на створення ефективної податкової системи для підприємництва	56
Висновки до розділу 2.....	64
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УЗГОДЖЕНОСТІ ДІЙ ДЕРЖАВИ І СЕКТОРУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ.....	65
3.1. Зарубіжний досвід взаємодії держави та ринку у створенні ефективної системи оподаткування.....	65
3.2. Створення ефективних норм оподаткування як передумова сприятливого підприємницького середовища.....	74
Висновки до розділу 3.....	84
ВИСНОВКИ.....	86

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми. Фіскальна політика є ключовою силою у формуванні економічної політики держави, переплітаючись з її соціальною, культурною та моральною структурою, а також вирішуючи найважливіші соціально-економічні питання. Це дослідження заглиблюється у три взаємопов'язані аспекти: теоретичні складові та інструменти фіскальної економічної політики, роль податкової системи як стримуючого фактору та стимулу для розвитку бізнесу, а також нюанси податкової системи в Україні, досліджуючи її переваги та недоліки. Коли ми починаємо це дослідження, стає очевидним, що фіскальна політика, яка характеризується своєю трансформаційною природою з часом, виходить за рамки простого збору доходів. Від свого історичного коріння, пов'язаного зі збором податків, до кейнсіанської революції, фіскальна політика еволюціонувала, охоплюючи цілий спектр інструментів, що впливають на сукупний попит, економічну ефективність та соціальний перерозподіл.

Фіскальна політика є ключовою силою у формуванні економічної політики держави, переплітаючись з її соціальною, культурною та моральною структурою, а також вирішуючи найважливіші соціально-економічні питання. Це дослідження заглиблюється у три взаємопов'язані аспекти: теоретичні складові та інструменти фіскальної економічної політики, роль податкової системи як стримуючого фактору та стимулу для розвитку бізнесу, а також нюанси податкової системи в Україні, досліджуючи її переваги та недоліки. Коли ми починаємо це дослідження, стає очевидним, що фіскальна політика, яка характеризується своєю трансформаційною природою з часом, виходить за рамки простого збору доходів. Від свого історичного коріння, пов'язаного зі збором податків, до кейнсіанської революції, фіскальна політика еволюціонувала, охоплюючи цілий спектр інструментів, що впливають на сукупний попит, економічну ефективність тощо.

Переходячи до українських реалій, ми стикаємося з прагненням країни до економічного зростання в контексті глобальної інтеграції. Незважаючи на прагнення, Україна відстає від європейських сусідів за життєво важливими

показниками, що значною мірою пов'язано з недосконалістю податкового механізму. Соціально-економічне зростання будь-якої країни, в тому числі й України, нерозривно пов'язане з процесами оподаткування. Обов'язок держави вдосконалювати свою фіскальну систему, створюючи середовище, сприятливе для економічного процвітання, стає очевидним. У цьому дослідженні ми розглядаємо прямі та непрямі податки, виявляючи їхній різний вплив як на платника, так і на державу. Крім того, ми аналізуємо пільги, передбачені українським законодавством для платників податку на доходи фізичних осіб, та вирішальну роль, яку ці пільги відіграють у залученні іноземних інвесторів.

Метою кваліфікаційної роботи є розкриття теоретичних засад фіскальної політики, через аналіз впливу оподаткування на бізнес-середовище, дослідити специфічну динаміку в Україні та надати практичні висновки на прикладі СТОВ ім. Богдана Хмельницького.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначені для вирішення **наступні завдання:**

- визначити теоретичні складові та інструменти фіскальної політики.;
- провести аналіз витрат для оцінки економічного впливу чинної системи оподаткування;
- провести порівняльний аналіз систем оподаткування у сфері сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю;
- запропонувати рекомендації щодо вдосконалення механізму оподаткування з метою створення сприятливого бізнес-середовища.

Об'єктом дослідження Система оподаткування на СТОВ ім. Богдана Хмельницького.

Предметом дослідження у роботі є вплив податкової системи на розвиток бізнес-середовища.

Методи дослідження. Вирішення поставлених у роботі завдань забезпечувалося використанням основних методів дослідження, а саме індукції, дедукції, аналізу, синтезу методів наукової абстракції, опитування та анкетування. При вирішенні деяких завдань також використовувалися такі методи: класифікації –

при вивченні згрупованих явищ за певними ознаками; системний – при виділенні та вивченні окремих частин явища «оподаткування»; абстрагування – для вивчення конкретної властивості поняття «фіскальна політика» без урахування інших характеристик.

Інформаційна база дослідження. Наукова література з питань фіскальної політики, оподаткування та їх впливу на бізнес-середовище, офіційні документи та нормативні акти, що стосуються української системи оподаткування, фінансова документація та звіти СТОВ ім. Богдана Хмельницького, результати анкетування, проведеного серед ключових стейкхолдерів, інформаційні ресурси мережі Internet.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані в роботі наукові результати доведено до рівня пропозицій, практична реалізація яких на рівні підприємства сприятиме ефективності організаційного механізму оптимізації системи оподаткування, що сприятиме створенню більш сприятливого бізнес-середовища для сучасного підприємства.

Апробація результатів кваліфікаційної магістерської роботи. Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження апробовано у доповідях та обговореннях на Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченій Дню науки (м. Житомир, 15–19 травня 2023 р.), та IX міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 15 грудня 2023 р.).

Публікації. За результатами наукових досліджень автором опубліковано 3 наукові праці загальним обсягом 0,41 д.а., з них 3 у матеріалах науково-практичної конференції, а саме:

1. Таранюк А.В. Система оподаткування та її вплив на розвиток підприємницького середовища. Тези Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки. Житомир : «Житомирська політехніка», 2023. С. 333.

2. Таранюк А.В. Вплив цифрової трансформації на ефективність бізнесу та економіки. Тези Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. аспірантів, молодих учених та

студентів, присвяченої Дню науки. Житомир : «Житомирська політехніка», 2023. С. 521.

3. Таранюк А.В. Система оподаткування як стримуючий та заохочувальний фактори розвитку підприємницького середовища: Матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (15 грудня 2023 р., м. Луцьк). Луцьк : ЛНТУ, 2023 (Подано до друку).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг роботи налічує 90 сторінок друкованого тексту. Робота містить 16 таблиць, 7 рисунків, 60 найменувань список використаних джерел, 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОБ'ЄКТ ВПЛИВУ ФІСКАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Теоретичні складові та інструменти фіскальної економічної політики

У постійно мінливому середовищі економічного управління фіскальна політика стає потужним і незамінним інструментом, який справляє значний вплив на складну динаміку національних економік. Багатогранна природа фіскальної політики вимагає всебічного вивчення як її теоретичних засад, так і різноманітного набору інструментів, що використовуються політиками. Оскільки уряди стикаються зі складнощами економічного управління, розуміння тонких взаємозв'язків між теорією та практикою у фіскальній економічній політиці стає вирішальним для розробки ефективних стратегій, які сприятимуть стабільності, зростанню та стійкості.

Термін «фіскальний» походить від латинського слова «fiscalis», що походить від слова «fiscus», яке означає кошик для збору грошей. В італійській мові «il fisco» означає орган, відповідальний за збір податків, що створило основу для терміну «фіскальна політика» для позначення політики, пов'язаної з податками. Ця лінгвістична асоціація існує також в іспанській, французькій та португальській мовах. Цікаво, що в англійській мові вираз «фіскальна політика» вперше вжив Едвін Р.А. Селігман, видатний професор державних фінансів Колумбійського університету на початку 20-го століття. Селігман запровадив цей термін для критики ідей німецького економіста Адольфа Вагнера, який запропонував участь уряду в перерозподілі доходів через бюджетну діяльність. Цей епізод знаменує собою початок «гілки перерозподілу» в трилогії, популяризованій Р. Масгрейвом у 1959 році.

Трансформаційна кейнсіанська революція призвела до зміни в інтерпретації фіскальної політики, розширивши її сферу за межі податкових або дохідних аспектів бюджету, щоб охопити як доходи, так і видатки. Для кейнсіанців, а згодом і для

економістів загалом, фіскальна політика – це маніпулювання податками та державними видатками з метою впливу на сукупний попит. Ця еволюція призвела до появи «стабілізаційної гілки» в трилогії Масгрейва – концепції, започаткованої Кейнсом. У контексті цієї роботи термін «фіскальна політика» вживається в ширшому значенні, що відображає кейнсіанське розуміння, яке охоплює як оподаткування, так і державні видатки для формування та стабілізації сукупного попиту [1].

Спрощений огляд гіпотез і результатів, пов'язаних з фіскальною політикою, згрупованих за основними науковими школами, наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Конкуруючі наукові школи та фіскальна політика: гіпотези та результати

Науко-ві школи	Гіпотези				Результати		
1	2	3	4	5	6	7	8
	Теорія споживання	Природа очікувань	Ціни / заробітна плата	Додаткова гіпотеза	Коротко-строковий результат	Довгостроковий період, вище ПОВ	Довгостроковий період, нижче ПОВ
Кейнсіанська економіка	Поточний дохід	Адаптивна	Постійні	Спосіб фінансування, наявність ефекту витіснення, ступінь відкритості	Позитивний	Позитивний	Позитивний
Нова кейнсіанська економіка	Постійний дохід	Недосконала інформація / обмежена раціональність	«Липкі», повільно змінюються	обмеження ліквідності, життєві горизонти, ефект багатства, закриті економіки, фіксований обмінний курс, правило монетарної політики	Негативний, додатний або нульовий	Нульовий	Позитивний

Продовження табл.1.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Неокласична економіка	Міжчасова оптимізація	Раціональна	Гнучкі	відсутність ефекту багатства, стійкість державних рахунків	Негативний або нульовий	Нульовий	Негативний або нульовий
Неокласичний синтез	Міжчасова оптимізація	Раціональна	«Липкі», повільно змінюються	Міжчасова оптимізація за різних правил політики	Негативний, додатний або нульовий	Нульовий	Позитивний

Хоча таке представлення може здатися дещо штучним через міжгалузеві особливості в багатьох випадках, воно слугує відправною точкою для розуміння різноманітних поглядів на фіскальну політику.

На початку кейнсіанської ери роль фіскальної політики ґрунтувалася на відомому рівнянні мультиплікатора. Згідно з цією точкою зору, вплив на випуск є більш суттєвим, коли є більші поточні чисті видатки (за відсутності додаткових податків), оскільки функція споживання залежить від поточного доходу. Зокрема, якщо дефіцит фінансується за рахунок емісії грошей, а не державних облігацій, ефект витіснення відсутній, що призводить до збільшення як поточного, так і потенційного випуску. Однак, коли наприкінці 1960-х років стала очевидною складність механізмів, що працюють у розвинутих економіках, до моделей почали вводити нові припущення, зокрема функцію споживання, що базується на постійному доході, очікуваннях щодо майбутнього та динаміці цін. Нові кейнсіанці стверджували, що недосконала інформація, «липкі» ціни та заробітна плата на монополістичних конкурентних ринках роблять мультиплікатор позитивним у короткостроковій перспективі.

Водночас неокласична школа під впливом Барро та Лукаса наголошувала на важливості довгострокового природного обсягу виробництва. Раціональні очікування та гнучкі ціни, згідно з цією точкою зору, роблять фіскальну політику абсолютно неефективною, а макроекономічні моделі применшують її роль. Основне занепокоєння тут обертається навколо стійкості державних рахунків, оскільки борг,

що перевищує критичний поріг у 90 %, потенційно може призвести до зниження темпів зростання через майбутній дефолт, інфляцію або ефекти витіснення.

Подальший синтез нового кейнсіанського та неокласичного бачення, втілений у моделях новонеокласичного синтезу та DSGE (Динамічне стохастичне моделювання загальної рівноваги), запровадив раціональну міжчасову оптимізацію з липкими цінами, що призвело до позитивних короткострокових результатів для стратегій монетарної політики. Хоча монетарна політика займає центральне місце в цих моделях, фінансова політика відновила своє значення після кризи завдяки своєму потенціалу стимулювати випуск, коли він падає нижче свого потенційного рівня [2].

У сучасній науковій літературі поряд з широким за вузьким підходом фінансову політику ототожнюють з податковою, бюджетною або бюджетно- податковою політикою. Вважаємо, що ототожнення фінансової політики з податковою є не досить коректним, адже остання безпосередньо впливає з сутності і функцій податків, спирається на податкову систему як інституційну основу, а її організаційно-економічна сутність проявляється через податкову діяльність із застосуванням податкового законодавства та регулювання для встановлення оптимального рівня податкового навантаження, оподаткування фізичних і юридичних осіб (Т. Ковальова, Л. Чалдаева, В. Вішневський, М. Грідчина та ін.).

Ототожнення фінансової політики з бюджетною також не можемо вважати прийнятним, коли бюджетна політика реалізується через «сукупність заходів у сфері організації бюджетних відносин з метою забезпечення його грошовими коштами для виконання своїх функцій», «цілей і завдань в області державних фінансів, розробку механізму мобілізації грошових коштів в бюджет, вибір напрямів використання бюджетних коштів, управління державними фінансами, податкової та бюджетної системою, організацію за допомогою фінансових інструментів регулювання економічних і соціальних процесів» [3]. Якщо виходити з того, що основною бюджетної політики є бюджетні відносини, то в цьому визначенні логіку її сутності порушує включення таких характеристичних уточнень, як управління податковою системою та використання фінансових інструментів для регулювання економічних і соціальних процесів. Підкреслимо, що бюджетна політика виступає засобом

реалізації економічної і соціальної політики. Фіскальна та бюджетно-податкова політика доволі часто вживаються як синоніми напевно внаслідок того, що структурно фіскальна політика об'єднує податкову та бюджетну компоненти. Тому сутність бюджетно-податкової політики конкретизують як систему регулювання економіки шляхом упровадження змін державних витрат, податків і стану державного бюджету, комплекс заходів, що здійснює держава, маючи за мету стабілізацію економіки за допомогою зміни величини доходів та/або витрат бюджету.

Дієвість фіскальної політики певною мірою залежить від вибору фіскальних інструментів відносно циклів ділової активності та стану економічного середовища та дотримання основних принципів, які забезпечують їй оптимальність. Спираючись на авторитетну думку Дж. Стігліца, до таких її принципів відносять економічну ефективність, адміністративну простоту, політичну відповідальність, гнучкість і справедливість [4].

Означена система принципів фіскальної політики сьогодні може бути значно розширена за рахунок включення таких принципів:

- своєчасність – швидке адаптивне реагування на мінливість економічного середовища;

- довготривалість – забезпечення можливості отримання довгострокового позитивного ефекту за рахунок комплексного застосування фінансових інструментів фіскального і бюджетного характеру для пом'якшення циклічних коливань, враховуючи фази економічного циклу розвитку економіки;

- стійкість – недопущення негативної реакції фінансових ринків, фіскальної кризи та зростання державного боргу, антифіскальної поведінки суспільства;

- консолідація – упровадження комплексу фіскальних і бюджетних інструментів для скорочення державного боргу, покращення структури боргових платежів і зменшення видатків на його обслуговування у відповідь на глобальні виклики, погіршення економічної ситуації і стану державних фінансів;

- багатовимірність – розкриття змісту і проявів через структурно-функціональну, інституціональну, нормативно-правову, операційну, часову і територіальну сутність;

- збалансованість – забезпечення достатнього обсягу суспільних доходів в інтересах формування бюджету держави з дотриманням мінімізації економічних збитків платників податків;

- достатність – встановлення співрозмірності рівня податків та зборів потребам покриття витрат бюджету;

- диверсифікованість – використання різноманітних фіскальних інструментів для покриття невизначеності ефекту дії того або іншого заходу фіскальної політики;

- інформаційність – використання різноманітних джерел інформації, накопичення та обробка великих масивів даних сучасними цифровими технологіями в сфері фіскальних відносин для розвитку єдиного інформаційного простору і доступності інформаційних ресурсів у реальному часі з метою нівелювання наслідків інформаційної асиметрії, що дозволяє усунути провали ринку і забезпечити справедливий розподіл суспільних благ;

- транспарентність – відкритість бюджетних процесів та інформування суспільства про плани і фактичні результати фіскальної політики, бюджетну дисципліну і відповідальність, фіскальні ризики відповідно до встановлених стандартів прозорості і звітності у доступній формі з належним рівнем якості і достовірності даних;

- інтегрованість – формування ефективного національного фіскального простору, що відповідає міжнародним принципам і нормам та здатний забезпечити сталий економічний розвиток.

Для більш глибокого розуміння змістовної сутності виокремимо основні функції фіскальної політики, до яких перш за все відносяться фіскальна (забезпечення дохідної частини бюджету через базу оподаткування, запобігання ухиленню від сплати податків), регуляторна (підтримка реалізації завдань економічної політики через систему пільг і преференцій (стимулювання), податкового тягара (дестимулювання), відрахувань для відтворення ресурсної бази

(відтворювальна)), розподільча або соціальна (перерозподіл суспільних доходів і благ), контролююча (моніторинг своєчасності і повноти надходжень до бюджету). Окремою уваги заслуговує стабілізаційна функція, залежно від якої визначають стримуючу та експансіоністську фіскальну політику. Принципова відмінність цих видів полягає в тому, що перша здійснюється під час економічного зростання, а друга – на етапі рецесії для подолання наслідків кризових явищ.

Метою і функціями стримуючої фіскальної політики є сповільнення інфляції, стабілізація темпу економічного зростання, зниження рівня безробіття, скорочення дефіциту бюджету і державного боргу. Експансіоністська фіскальна політика передбачає виконання стимулюючої функції шляхом збільшення різних типів державних витрат і зниження податків, але водночас вона негативно впливає на державний бюджет, слідством чого стає збільшення дефіциту і державного боргу, зростання інфляції [5].

Розвиток фіскальної системи є важливим завданням забезпечення реалізації заходів формування сприятливих умов для розвитку національної економіки. Саме за допомогою використання значного спектра різних методів, інструментів і важелів у цій сфері органи державної влади мають здатність здійснювати значний вплив на різні економічні процеси, забезпечувати розвиток окремих сфер і галузей національного господарства, підтримувати функціонування різних видів економічних суб'єктів.

Проте наявність широкого спектра можливостей зумовлює і необхідність пошуку ефективних і прийнятних для суспільства моделей, перш за все, оподаткування. Це зумовлює необхідність постійного проведення відповідних досліджень у сфері функціонування фіскальної та податкових систем, у т. ч. аналізу впливу впровадження окремих податків і зборів на розвиток господарських відносин у країні. З іншого боку, важливість формування якісної та ефективно чинної фіскальної системи зумовлюється тим, що в межах такої системи здійснюється акумулювання коштів до державного та місцевих бюджетів. Це, своєю чергою, вимагає від органів державної влади пошуку збалансованої моделі оподаткування, яка б, передусім, дозволяла акумулювати необхідні ресурси для здійснення

державою своїх функцій і сприяла б економічному розвитку країни, забезпеченню її конкурентоспроможності. Окреслене актуалізує питання поглиблення сформованих і розробки нових положень у сфері функціонування фіскальної системи, пошуку оптимальної моделі розвитку такої системи.

Цілком логічно стверджувати, що фіскальні інструменти являють собою лише окрему частину економічних інструментів і надають органам державної влади реальні можливості для здійснення впливу на поведінку економічних суб'єктів. Аналізуючи наукові роботи, у яких ученими приділяється значна увага обґрунтуванню сутності економічних інструментів, можна зробити висновок, що існує певне єдине бачення змісту таких інструментів. Науковці загалом підтримують позицію, що окреслені інструменти є сукупністю певних заходів, які дозволяють впливати на функціонування економічних суб'єктів, змінювати їхню економічну поведінку та формувати умови для подальшого розвитку.

Використання таких інструментів є невід'ємною складовою формування економічної політики держави. Доречно зауважують О. Заклекта та О. Шиманська, що «для реалізації цілей економічної політики використовується певний інструментарій, тобто комплекс важелів регулювання, через використання яких держава прагне досягти поставлених цілей. Процес вибору інструментів як засобів досягнення цілей є найважливішим етапом у процесі реалізації економічної політики, оскільки кожен інструмент може виявляти себе неоднозначно за різних економічних умов, тому доволі важливо знати, яким має бути інструмент економічної політики, коли і як його застосовувати» [6].

У словнику А.Н. Сухарева надається таке визначення сутності дефініції «економічний інструмент» – «економічна категорія, свідомо, цілеспрямовано використовувана в інтересах суб'єктів господарювання та держави. Може чинити на суспільне виробництво кількісний і якісний вплив» (рис. 1.1).

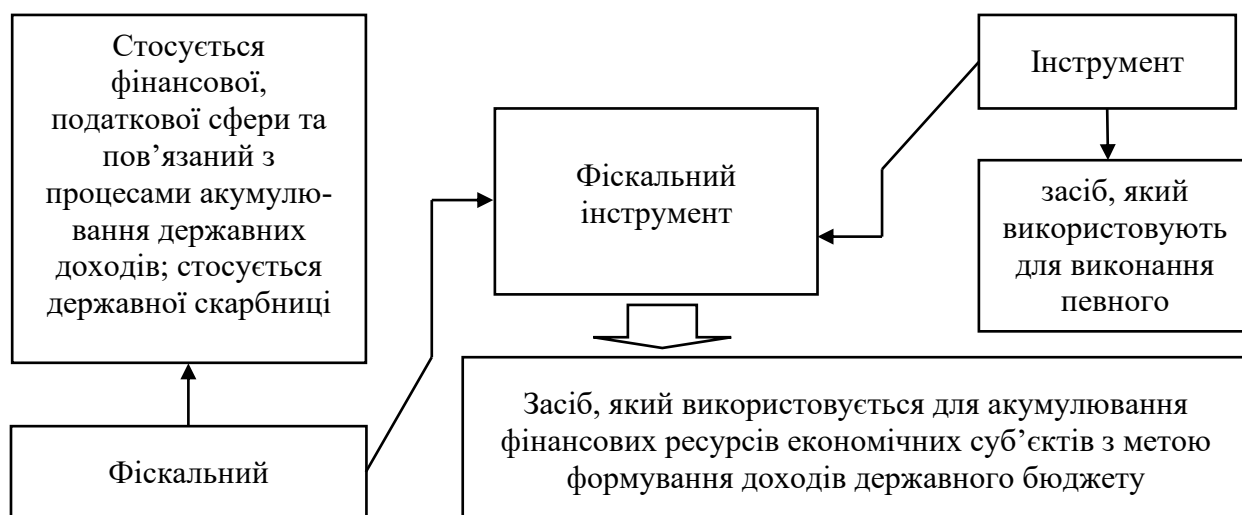

Рис. 1.1. Сутність категорії «фіскальний інструмент»

Таким чином, економічні інструменти є невід'ємною складовою всього механізму державного регулювання національної економіки, стимулювання розвитку окремих галузей господарства, управління державною власністю тощо. Дослідження сутності, особливостей використання економічних інструментів є непростим у реаліях постійних трансформацій економіки країн, зміни екзогенних чинників, що визначають їхні специфічні риси розвитку. Проте такі інструменти нині є єдиним шляхом забезпечення втручання держави в господарські процеси, які відбуваються в суспільстві, з метою забезпечення ефективного розвитку всіх економічних суб'єктів.

1.2. Система оподаткування як стримуючий та заохочувальний фактори розвитку підприємницького середовища

У складному розмаїтті економічних реалій система оподаткування постає потужною силою, яка водночас виступає стримуючим фактором і стимулом для розвитку бізнес-середовища. Ця робота заглиблюється у тонкий взаємозв'язок між податковою політикою та динамікою зростання бізнесу, проливаючи світло на її подвійну роль у формуванні траєкторії підприємницьких починань. Уряди стикаються з делікатним завданням збалансування надходжень до бюджету та

створення сприятливої атмосфери для розвитку бізнесу, що робить вкрай важливим розуміння того, як податкова система впливає на бізнес-середовище. Це дослідження має на меті розібратися в складнощах, пов'язаних із впливом оподаткування, проаналізувавши, як воно функціонує як стримуючий фактор в одних випадках і як вирішальний каталізатор для стимулювання розвитку бізнесу в інших.

З давніх часів основною метою оподаткування був збір доходів для фінансування надання державою основних суспільних послуг. Водночас, враховуючи досягнення в економіці державного сектору, сучасна податкова політика спрямована на досягнення складного балансу між мінімальним зниженням стимулів до продуктивної діяльності та максимальною соціальною справедливістю.

У цьому контексті корпоративне оподаткування є ключовою частиною податкової системи, яка безпосередньо впливає на поточні та майбутні бізнес-рішення приватного сектору. Корпоративні податки впливають на вартість капіталу та робочої сили, а отже, не лише на поточні рішення щодо виробництва та найму працівників, але й на чисту приведену вартість майбутнього виробництва, що мотивує корпоративні інвестиції.

Політика корпоративного оподаткування використовується як інструмент для регулювання коливань інвестицій та обсягів виробництва протягом ділового циклу, а також для стимулювання довгострокового економічного зростання та національного добробуту. За останні кілька десятиліть важливість оптимально розробленої, сприятливої для зростання податкової політики була ще більше підкреслена посиленням міжнародної мобільності капіталу в пошуках нижчого податкового тягаря та помірних виробничих витрат для забезпечення конкурентоспроможності.

Як зазначають Онофрі та Ц. Ценова, єдиним життєздатним виходом з фінансової та боргової кризи є політика, яка знову запусить двигун економічного зростання в Європі, підвищуючи добробут та внутрішній попит, і яка пропонує єдиний життєздатний вихід з фінансової та боргової кризи [7].

Поняття «бізнес-середовище» активно досліджується у науковому просторі та узагальнено постає сукупністю факторів, у межах яких здійснюється господарська діяльність з метою отримання прибутку. Його елементи у різних підходах різняться. Особливістю розвитку бізнес-середовища є перманентна зміна факторів за кількісними та якісними параметрами. Але одностайною є думка, що внутрішнє середовище кожного підприємства як відкритої системи здатне змінюватись під впливом зовнішнього середовища, в якому і виявляється кінцевий результат господарської діяльності.

За визначенням Світового банку, бізнес-середовище складається з набору інституціональних, нормативно-правових та регуляторних умов, за яких працює бізнес [8]. Слід зазначити, що податкові фактори у бізнес-середовищі можна виявити як у чистому вигляді, так і у опосередкованому (як соціальні та економічні ефекти). Становлення та розвиток бізнес-середовища в Україні супроводжувалося значними девіаціями: відсутністю поступового первісного нагромадження капіталів, тривалого розвитку підприємницького менталітету та навичок, послідовності, системності, а іноді й логіки, у прийнятті рішень тощо. Підприємницький сектор розвивався за відсутності вираженої стратегії розвитку взаємодії держави і бізнесу.

Хоча оподаткування відіграє ключову роль у формуванні бізнес-середовища, вкрай важливо визнати його багатогранний вплив на різні зацікавлені сторони. Складна мережа податкової політики може суттєво впливати на поведінку як бізнесу, так і громадян, сприяючи або перешкоджаючи економічному зростанню. Більше того, оподаткування нерозривно пов'язане з питаннями соціальної справедливості та рівності, оскільки тягар податків розподіляється між різними верствами суспільства.

Охопити всебічність та взаємозалежності ключових елементів механізму державного регулювання бізнес-середовища на рівні країни та з боку бізнесу можна через розгляд податкової складової факторів впливу на економічний потенціал підприємства, що показані на рис. 2.1.

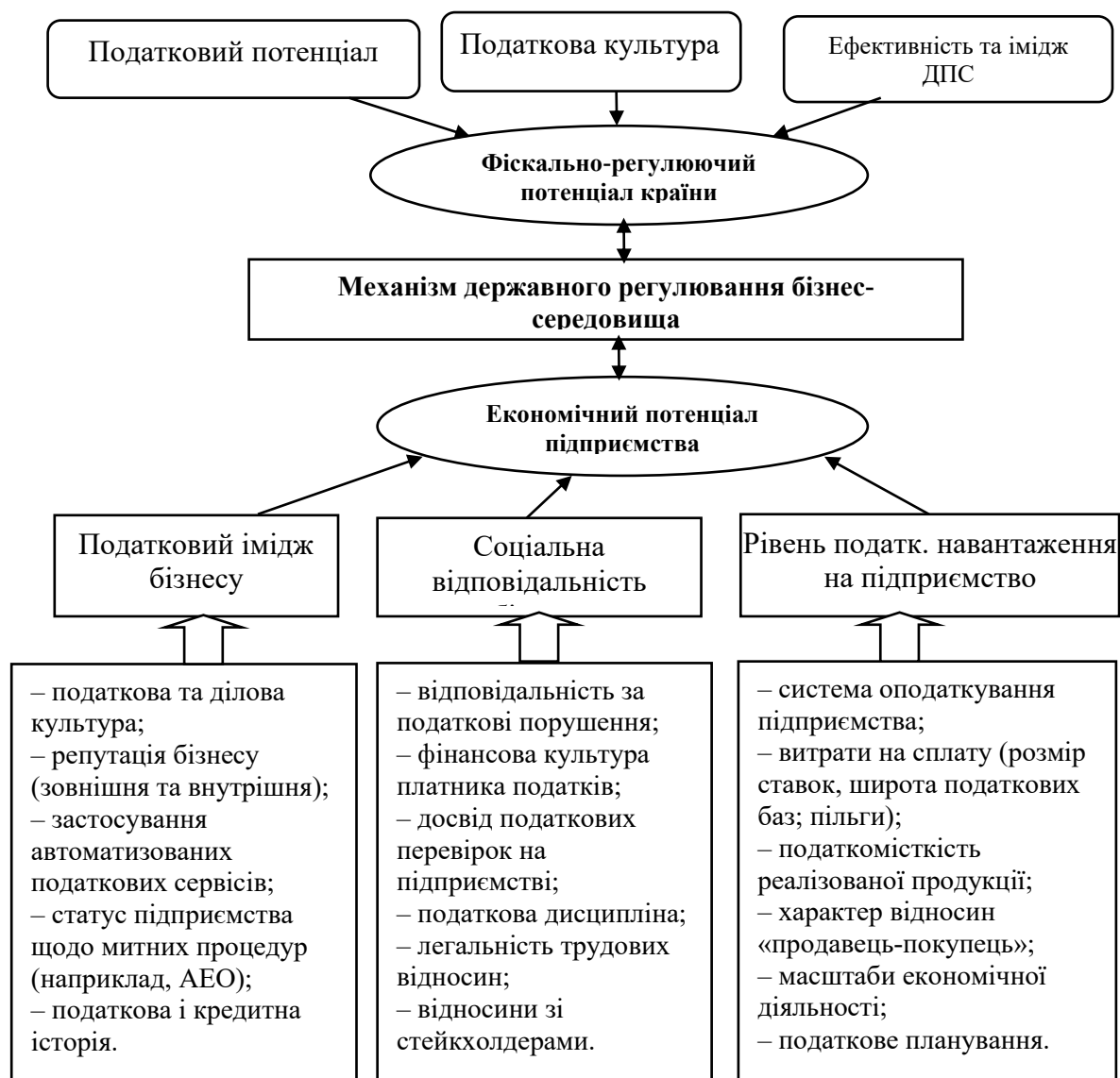

Рис. 2.1. Податкова складова факторів впливу на економічний потенціал підприємства

Кожен з цих елементів був окремо розглянутий різними вченими. Та найбільше їх цікавило те, що всі вони щільно пов'язані між собою. Спільною рисою для цих елементів є схожий вплив на стабільний розвиток економічної системи.

Фіскально-регулюючий потенціал країни виступає зовнішнім фактором впливу як на національне бізнес-середовище, так і на перспективу залучення іноземного капіталу (інвестиції чи розташування іноземних підприємств). Обрана модель податкової політики в країні та елементний склад податкової системи є ключовими факторами впливу на такий потенціал в цілому, та економічний потенціал підприємств, зокрема. Транспонуються такі взаємовпливи через податковий

менталітет та податкове навантаження, які й будуть утворювати відповідний рівень податкової культури населення, а, отже, і соціальну відповідальність бізнесу.

Економічний потенціал підприємства формується під впливом податкових факторів, які можна розглядати з точки зору рівня податкового навантаження на підприємство, його соціальної відповідальності та податкового іміджу. Так податки впливають на виробничу діяльність підприємств, на їх прибутковість, платоспроможність, можливість формування фінансових ресурсів, конкурентоспроможність товару тощо. Рівень цього впливу залежить від податкової системи – самого складу податків, рівня їх фіскальності, методів справляння, стабільності та досконалості податкового механізму.

Складність функціонування податкової системи відносно певного кластеру підприємств виявляється при аналізі окремих платежів, які чинять найбільший вплив на їх діяльність, зокрема податку на прибуток підприємств, ПДВ, єдиного податку, ЄСВ та податку на доходи фізичних осіб. Критерієм оцінювання впливу зазначених податків на роботу підприємств може бути прибуток, що є основним власним джерелом фінансових ресурсів для подальшого розвитку. Податок на прибуток сплачується як частина від нього і тому має значний вплив на функціонування суб'єктів господарювання, адже при цьому зменшуються можливості розширеного відтворення [9].

Податкова система є дуже важливою для економіки країни. З року в рік у податковій системі може відбуватися багато змін. Ці зміни впливають на всю економічну систему та бізнес зокрема. Інформування та адаптація до податкового законодавства вимагає часу та ресурсів.

Для дослідження проблеми були зібрані дані про вплив змін у податковій системі на бізнес-клімат було використано онлайн-анкету. Опитувальник був розповсюджений серед підприємств різних секторів і заповнювався власниками, менеджерами або економістами. Таким чином, можна побачити точку зору осіб, які займають різні посади та відіграють різні ролі в управлінні бізнесом. Основні питання стосуються інформації про податкову систему та законодавство і розглядаються далі, якщо періодичні зміни впливають на такі питання: як вони

керують бізнесом; відносини з клієнтами та постачальниками; джерела фінансування бізнесу; ціни на продукти та послуги; конкуренція тощо. Перше питання анкети стосується віку респондентів. Зауважимо, що більше половини опитаних – це люди віком 25–35 років, тобто відносно молоді. Далі йде вік від 36 до 45 років, далі – вік до 55 років, і лише 10 осіб – старше 55 років. Такий віковий розподіл є дуже позитивним для албанської економіки, оскільки це означає, що багато молодих людей залучаються до світу підприємництва, що позитивно впливає на економіку.

Молодіжне підприємництво є важливим інструментом стимулювання економіки регіону, оскільки кожен підприємець приносить користь не тільки для себе, але й для муніципалітету, регіону або держави в цілому. Молодіжне підприємництво може призвести до розвитку більшої кількості галузей, особливо в сільській місцевості або регіонах, несприятливих для економічних змін, заохочуючи переробку місцевих матеріалів у товари, готові для внутрішнього споживання та експорту [10].

Наступне питання стосується джерел фінансування бізнесу та впливу податкової системи на цей фактор. Прибутковий бізнес створюється для того, щоб отримувати прибуток на вкладені кошти. Коли бізнес не має достатнього капіталу для відкриття двох підприємств, щоб заробляти гроші одночасно, і має вирішити, яке з них обрати, менеджери вивчають порівняльну прибутковість кожного з них.

Порівняння прибутковості вимагає розрахунку грошового потоку після сплати податків, що залежить від режиму оподаткування кожного виду діяльності. Якщо податкові ставки зростають, це зменшує дохідність будь-якого виду діяльності, що підлягає оподаткуванню. Але якщо інша діяльність може зіткнутися зі зниженням податків або отримати вигоду від кредиту, це може призвести до більш привабливої інвестиції.

Отже, джерела фінансування пов'язані з податками, оскільки вони впливають як на вибір інвестицій, так і на спосіб фінансування бізнесу. Опитані підприємства висловилися таким чином: 51 з них дають позитивну відповідь, 36 – частково позитивну відповідь і лише 9 з них кажуть, що зміни не мають впливу. Так само 29

підприємств зазначили, що зміни мають частковий вплив, і лише 13 підприємств негативно оцінили вплив змін на їхню пропозицію. Щодо відносин з постачальниками, 79 підприємств дали позитивну та частково позитивну відповідь, і лише 17 підприємств дали негативну відповідь.

Далі в анкеті йшлося про відносини, які бізнес має з клієнтами. 43 підприємства стверджують, що зміни в системі впливають на відносини з клієнтами, 20 підприємств відповіли негативно і 33 підприємства вважають, що зміни лише частково впливають на цю тему. Наступне питання знову стосується цін на продукти та послуги, але більш конкретно – частоти цих змін. Більше половини, близько 52 % підприємств стверджують, що зміни цін на товари та послуги, які вони пропонують, відбуваються досить часто, 36,5 % (зокрема, 35 підприємств) кажуть, що зміни відбуваються рідко, і лише 11,5 % з них кажуть, що ціни змінюються рідко.

Система оподаткування є одним з найважливіших стимулів розвитку економіки та конкуренції. Постійне вдосконалення фіскальної політики та підвищення ефективності податкової системи може принести дуже сприятливі результати. Важливо, щоб податкова система була справедливою по відношенню до економічних суб'єктів, реагувала на зміни в економіці стабілізуючим ефектом і не спотворювала ефективне використання факторів виробництва. На рішення економічних суб'єктів, безсумнівно, впливає податкове регулювання. Не тільки радикальні зміни, але й найменші зміни впливають на їхню поведінку.

Щодо того, чи впливає податкова система на конкурентоспроможність бізнесу, 48 респондентів дали позитивну відповідь, 27 відповіли, що податкова система частково впливає на це питання, а 21 бізнес відповів, що вона не має жодного впливу. Зрештою, щоб бути підприємцем, важливо мати знання про фіскальний пакет країни, в якій ви працюєте, а також про податкову систему. Уряд повинен намагатися застосовувати податкову систему, яку легко адаптувати, а також яка є ефективною у виконанні своєї основної мети.

Опитування мало на меті висвітлити вплив змін, що відбуваються в податковій системі, на бізнес-середовище. Законодавство та зміни, що його супроводжують,

також впливають на бізнес-клімат, спосіб управління бізнесом, джерела фінансування, а також на відносини з постачальниками та клієнтами. За результатами дослідження можна сказати, що необхідно вжити наступних заходів [11]:

- податкові норми, що регулюються, мають бути спрощені, щоб полегшити адаптацію бізнесу до них;
- слід заохочувати використання інформаційних технологій;
- податкові адміністратори повинні виконувати свої обов'язки більш ефективно, з більшою ретельністю та доброчесністю, оскільки це допоможе в обговоренні таких питань, як висока податкова ставка;
- податкові адміністратори повинні вдосконалити свої послуги з підтримки бізнесу (особливо малого та середнього), щоб орендодавці мали можливість отримати освіту та бути поінформованими про кожен аспект системи.

Як вже зрозуміло, система оподаткування є важливим питанням у функціонуванні підприємств всіх розмірів та форм власності. Для акціонерних товариств, наприклад, з метою оптимізації оподаткування та підвищення ефективності суттєвим є питання оподаткування отриманого прибутку. Впроваджуючи податок на виведений капітал, оподаткуванню належить низка операцій, серед яких, наприклад, є виплата дивідендів на користь неплатника податку. Система оподаткування, яка передбачає капіталізацію прибутку підприємств, мінімізує обсяг податкового зобов'язання, одночасно прискорюючи розвиток підприємства, рівень показників, що свідчать про ефективну діяльність підприємства, і, як наслідок позитивно впливає на економіку держави в цілому.

Система оподаткування України передбачає два види: загальна система та спрощена. Спрощена система спрямована в першу чергу на підтримку малого бізнесу шляхом запровадження більш низьких ставок податків, зменшення витрат на ведення обліку. Разом з тим, періодично держава надає податкові пільги підприємствам певних галузей. З огляду на необхідність підтримки у різні часи того чи іншого сектору економіки, деякі елементи оподаткування, що застосовуються для

малих підприємств можуть бути цікавими для великих та середніх суб'єктів господарювання.

Механізм ефективного функціонування малих підприємств заснований на методах системного підходу, економіко-статистичного моделювання і прогнозування, на синтезі ефективних форм, методів та інструментів управління малими підприємствами, що передбачає державну і недержавну підтримку малого бізнесу і системи його забезпечення, дозволяє активізувати його розвиток і вплив на соціальну сферу і підвищити добробут суспільства. Механізм ефективного функціонування малих підприємств повинен базуватися на таких основних принципах [12]:

- наукової обґрунтованості, тобто в процесі вибору механізму розвитку малого бізнесу необхідно враховувати дію об'єктивних економічних законів, специфіку розвитку економіки країни, соціального та політичного життя суспільства, історичні та національні особливості становлення і розвитку малого бізнесу;

- комплексності, яка виражається як у розробці теоретичних основ пріоритетних напрямів розвитку малого бізнесу, так і у визначенні найбільш ефективних, оптимальних для даного етапу розвитку економіки тактичних прийомів і методів їх реалізації;

- системному підході, що виражається в розробці і використанні форм, інструментів, методів, прийомів і способів реалізації зазначеного механізму;

- об'єктивності, що передбачає дослідження факторів, що впливають на функціонування і розвиток малого бізнесу;

- доцільності та цілеспрямованості, що має на увазі чітку адресність підтримки малого бізнесу з визначенням мети, пріоритетів, напрямків, форм і способів їх реалізації, а також їх реальне ресурсне забезпечення в необхідних обсягах;

- безперервності, що вимагає постійного розвитку малого бізнесу;

- динамічності: розробка зазначеного механізму – процес, що постійно розвивається і удосконалюється; - координації взаємодії всіх елементів механізму, рівнів і форм підтримки, систем забезпечення малого бізнесу;

- оптимальності, яка передбачає вибір оптимальних напрямів і диверсифікацію

підходів і рішень в процесі підтримки малого бізнесу;

- ефективності, яка передбачає результативність загальнодержавних і регіональних програм розвитку малого підприємництва.

Основною метою зазначеного механізму є підвищення ролі та значення малого бізнесу в розвитку національної економіки, зміцнення його конкурентоспроможності на вітчизняному та міжнародних ринках і посилення впливу на економічні та соціальні процеси в суспільстві.

Поставлена мета і сформульовані принципи дозволять вирішити такі завдання, як забезпечення зростання кількісних показників економічного і соціального розвитку суспільства за рахунок діяльності малого бізнесу, зростання ВВП, збільшення кількості суб'єктів малого бізнесу, скорочення безробіття, збільшення надходжень до бюджету від суб'єктів малого бізнесу, сприяння розвитку конкуренції та обмеження монополізму, а також забезпечення інноваційного розвитку малого бізнесу на основі його технічного і технологічного переозброєння.

Досягнення окреслених цілей залежить від створення ефективного механізму розвитку малого підприємництва. Ключовими елементами цього механізму є активізація людського фактору, застосування гнучких управлінських підходів у відповідь на зміни зовнішнього середовища та надання всебічної підтримки з боку як державних, так і недержавних структур. Створюючи сприятливе середовище для розвитку малого бізнесу, ми прагнемо підвищити його ефективність та конкурентоспроможність не лише на внутрішньому ринку, а й на глобальній арені. Це, в свою чергу, посилить вплив малого бізнесу на економічні та соціальні процеси, зробивши значний внесок у розвиток суспільства в цілому.

Механізм регулювання розвитку малого підприємництва стає центральним елементом державної політики як на національному, так і на регіональному рівнях. Його реалізація спирається на фундаментальні управлінські функції, що охоплюють організацію, аналіз, контроль, регулювання та стимулювання. Завдяки стратегічній інтеграції цих функцій політики можуть спрямовувати траєкторію розвитку малого бізнесу, забезпечуючи його стійкість, адаптивність та сталий внесок в економічний та суспільний розвиток. По суті, добре продуманий і старанно впроваджений

механізм розвитку малого бізнесу стає стрижнем для створення процвітаючого та ефективного підприємницького простору [13].

Отже, було досліджено складний зв'язок між оподаткуванням, бізнес-середовищем та розвитком малих підприємств. У ньому підкреслюється мінливий характер середовища для ведення бізнесу та важливість дотримання необхідного балансу в сучасній податковій політиці. Вплив окремих податків, таких як податок на прибуток підприємств та ПДВ, на підприємства проаналізовано за допомогою онлайн-опитувальника з метою з'ясування різних точок зору.

1.3. Особливості системи оподаткування в Україні: переваги та недоліки

Фіскальна система держави займає ключове місце в забезпеченні її господарського зростання, що безпосередньо відбивається на врегулюванні суспільного правопорядку, розвитку морально-культурних цінностей, захисті територіальної єдності, вирішенні сукупності соціально-економічних питань. Під час інтеграції у світовий простір Україна, на жаль, залишається на останніх позиціях за багатьма показниками життєдіяльності в порівнянні з іншими європейськими сусідами. Значну роль при цьому відіграє недосконалість вітчизняного механізму оподаткування [1].

Важливим обов'язковим платежем з українців є податок на доходи фізичних осіб, що утворює бюджетні надходження з їх перерозподілом між державою й населенням. Кількість громадян, які його сплачують, найбільша. В сьогоденних реаліях формування соціально-спрямованої економіки нагальним питанням виступає пошук шляхів удосконалення національної фіскальної політики.

Ситуація загострюється через економічну нестабільність в умовах високого ступеня тінізації, уникнення громадянами сплати обов'язкових зборів та суттєве розділення між рівнем доходів серед різних прошарків. Податкова система є одним із найбільш дійових засобів впливу на розвиток господарського сектору, а це – поява

нових робочих місць, зменшення рівня безробіття, зростання розміру надходжень до бюджету тощо.

Законодавчо визначено [2], що юридичні та фізичні особи у власній діяльності мають право обирати загальну або спрощену фіскальну систему, кожній з яких притаманні свої привілеї та недоліки. Урядова податкова стратегія виявляє місце бізнесу у відповідних стосунках з державою, його роль у співробітництві з покупцями, посередниками в процесі обліку взаєморозрахунків, що свідчить про необхідність проведення наукових досліджень, спрямованих на вивчення стану фіскальної галузі.

На соціально-економічне зростання будь-якої країни впливає чимало економічних чинників, серед яких вагома роль належить саме процесу оподаткування. Важливим завданням держави є удосконалення фіскальної системи з метою створення сприятливого податкового середовища. Кожний уряд будує власний податковий механізм з легітимно затвердженими об'єктом, базою, структурою податкових пільг і відрахувань [3].

За експертними дослідженнями близько 90 % українців безпосередньо не зіткнулися зі сплатою податкових зобов'язань, тому більшість з них недостатньо обізнана з приводу визначення джерел фінансування державного бюджету, хоча мова йде про їх власні гроші. Наймані працівники найбільш зацікавлені у з'ясуванні суми, перерахованої їм на руки, «чистої» заробітної плати. Стосовно платежів з неї, вважається, що це турбота роботодавця або відділу бухгалтерії. Насправді вся фінансова система країни спирається на невеличкі внески робітників. Саме на ці кошти утримують величезний державний механізм, здійснюють закупівлі та усі соціальні розрахунки.

На податки громадян функціонує «безкоштовна» медична та освітня системи, сплачуються пенсії, стипендії, зарплата бюджетним працівникам. Отже, збільшення кошторисних видатків за визначеними напрямками можливе лише через процентне зростання фіскальних відрахувань з прибутків українців.

Наведемо таке визначення податку – обов'язковий збір з доходів населення в державну скарбницю. Розрізняють прямі та непрямі види податків. Прямим збором є

процентне відрахування з певної грошової суми (платник та податконосій один і той самий), непрямим – частина ціни товару або послуги, що входить до їх вартості (платник і податконосій – різні). Платником непрямого податку є споживач (при купівлі), а податконосієм – компанія, що збула продукт та відраховує податок державі. Відзначимо, що у розвинутих країнах 2/3 фіскальних надходжень формують прямі податки й, навпаки, в державах з перехідною економікою аналогічна частка складається з непрямих зборів. Розрізняють декілька груп доходів, по яких українцями до бюджету сплачуються прямі податки [4]:

1) податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) в обсязі 18 %; єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне страхування (ЄСВ) – 22 %; військовий збір (ВЗ) – 1,5 %. Їх перераховує роботодавець із зарплати найманих працівників;

2) податки з фізичних осіб-підприємців: єдиний податок (ЄП) та єдиний соціальний внесок (ЄСВ) за себе з урахуванням специфіки діяльності, а також ПДФО й ВЗ – при роботі на загальній системі оподаткування;

3) податки з пасивних доходів (банківських відсотків, роялті) – в сумі 18 %. Непрямі збори враховані в ціну продукту та сплачуються усіма українцями під час купівлі будь-якого товару чи послуги: податок на додану вартість (ПДВ), акцизний збір, митне мито. Близько 1/4 частини заробітної плати, одержаної працівником, потрапляє у виді непрямих податків до бюджету. Найбільш вживаним з останніх є ПДВ, який сплачують покупці в обсязі 20 % від собівартості товару (послуги). До речі, він був запроваджений у нашій країні в 1991 році. Акцизний збір стягується з тютюнових, алкогольних виробів та пального, а митом обкладаються імпортні товари.

На важливість ПДФО, як одного з базових джерел наповнення бюджетів різних рівнів, вказує той факт, що з кожним роком збільшується його обсяг та частка у зведеному кошторисі України. Доцільно зауважити, що ставка ПДФО в нашій державі у 18 % є відносно невисокою. У деяких країнах-членах ЄС та в США верхня її межа досягає 50 %, в Австрії – навіть 55 %.

Також в європейських країнах є досить гнучкі податкові ставки [4]. В багатьох з них значну роль у фіскальній системі відіграє показник «граничний дохід», що

визначається як мінімальний розмір одержаного прибутку, з якого можливо сплачувати податок (наприклад, у Франції він дорівнює 9965 євро, в Німеччині – 9170 євро). Його величина залежить від кількості дітей, сімейного стану платника та способу оподаткування (єдина або роздільна система).

Вітчизняна законодавча платформа забезпечує платників ПДФО наступними пільгами:

- виключенням зі списку загального оподатковуваного доходу за звітний період окремих видів доходів;
- одержанням фіскальної знижки;
- наданням податкової соціальної пільги (ПСП).

Метод визначення ставок ПДФО, що використовується в країнах ЄС, позитивно характеризує їх фіскальні системи. На нашу думку, його доцільно застосовувати для модернізації відповідного українського законодавства, що сприятиме укріпленню принципу соціальної справедливості та покращенню податкової культури населення. Наявною відмінністю в оподаткуванні ПДФО у нас та закордоном є рівень фіскальної юрисдикції. А саме, ставки, алгоритм, стандарти оподаткування ПДФО в Україні затверджуються виключно на загальнодержавному рівні, тоді як в багатьох країнах ЄС (Бельгія, Данія, Фінляндія, Швеція) розрахунком ставок, за якими будуть оподатковуватися прибутки громадян, займаються органи місцевого адміністрування.

В Естонії, Латвії, Норвегії ПДФО належить до категорії місцевих зборів. Вартий уваги той факт, що фіскальні системи європейських країн зорієнтовані на створення кінцевого доходу домогосподарств у такий спосіб, щоб у кожної фізичної особи після стягнення податків залишався дохід на фінансування всіх необхідних затрат стосовно задоволення власних потреб.

Як відомо, на соціально-економічне зростання країни впливає розвиток підприємництва, що потребує значних інвестицій [5]. Останні підтримують оборотність ресурсів. При цьому надійне та вигідне фіскальне законодавство у змозі привабити іноземних вкладників. З метою ефективного функціонування урядового механізму податкова політика має бути сприятливою та спрощеною, забезпечувати

обов'язкові надходження до бюджету в розмірах, необхідних для повної реалізації державних соціальних функцій [6].

Одним з найсуттєвіших моментів, на який спираються закордонні інвестори впродовж прийняття рішень щодо відкриття бізнесу в тій чи іншій країні, є фіскальна система держави поряд з умовами здійснення підприємницької діяльності та оцінкою загального економічного клімату. Головними податками, на які звертають увагу потенційні капіталовкладники, виступають податок на прибуток (ПП), податок на додану вартість, єдиний соціальний внесок, а також податок на майно. Цілком зрозуміло, що недостатньо високі обсяги фіскальних платежів та складнощі з їх розподіленням у змозі помітно зіпсувати інвестиційну привабливість будь-якої країни.

Відзначимо, що система оподаткування в Україні, відповідно до Податкового кодексу [2], представлена двома формами (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Система оподаткування в Україні

Форма	Сутність
Загальна	Вміщує необхідність сплати всіх податків та зборів, затверджених на законодавчому рівні; ґрунтується на сплаті податку на прибуток; відсутні обмеження за видами економічної діяльності, кількістю найманих працівників і сумою доходу за рік.
Спрощена	Створена з метою сприяння розвитку малого і середнього підприємництва, що значно полегшує процес сплати податків та визначення прибутків; передбачає 4 групи платників податку та сплату єдиного податку; має обмеження у застосуванні за кількістю працівників, рівнем доходу, видами господарської діяльності.

Для фізичних та юридичних осіб, які під час реєстрації бізнесу не подали заяву про використання спрощеної системи, застосовується загальна система податкових стягнень. Вона надає підприємцям можливості ведення власної справи без обмежень, притаманних спрощеній фіскальній системі. Тут передбачено наявність книги обліку витрат/доходів, в якій відбиваються хронологічно всі господарські операції на підставі документів, що їх підтверджують.

Оподаткування на загальній системі вміщує операційні доходи протягом звітного періоду. Доходом при цьому вважається чистий прибуток – різниця між валовим доходом та документально підтвердженими видатками, що безпосередньо

стосуються його отримання. Останні є валовими витратами та підлягають амортизації [14].

Отже, на сьогодні існує досить вичерпний перелік умов застосування певної системи оподаткування відповідно до особливостей функціонування конкретного підприємства. Однак обрання підприємством загальної або 160 спрощеної системи оподаткування має певні переваги, недоліки та наслідки, як з боку підприємства, так і з боку функціонування економіки держави в цілому.

Проведемо аналіз переваг та недоліків загальної системи оподаткування з точки зору підприємства. До головних переваг можна віднести наступні: оподаткування фінансового результату діяльності підприємства, тобто прибутку, а не всього доходу без вирахування розміру витрат; знижена ставка податку при сплаті дивідендів; не має необхідності щоквартального контролю рівня доходу; відсутність обмежень для розширення обсягів діяльності; відсутність обмежень за кількістю найманих працівників; відсутність обмежень стосовно обрання виду діяльності.

Однак загальна система оподаткування має і значний перелік недоліків, які й стали передумовою для виникнення спрощених систем, а саме: сплата всього переліку податків відповідно до особливостей діяльності підприємства; складна система обліку, необхідність ведення обліку доходів і витрат; значний контроль з боку державних органів стосовно перевірки діяльності та правильності розрахунку прибутку.

Розглянемо переваги застосування підприємством спрощеної системи оподаткування: значне скорочення переліку податків, окрім єдиного податку, військового збору та єдиного соціального внеску мінімального розміру; значне спрощення ведення обліку та звітності; право не використовувати РРО при відповідних обсягах доходу та виді діяльності; право вибору бути чи ні платником ПДВ; сплата в першій та другій групі фіксованого розміру податку, незалежно від фактичного рівня рентабельності та обсягів доходу, якщо діяльність є високорентабельною.

Однак спрощеній системі оподаткування притаманні й наступні недоліки: необхідність сплати фіксованої суми податку незалежно від результатів діяльності в

першій та другій групі, особливо для низькорентабельних підприємців; постійний контроль розміру доходу задля недопущення перевищення встановлених обсягів для обраної групи спрощеної системи, а також дозволеного відповідно до необхідності використання РРО; значні обмеження для розширення обсягів діяльності; обмеження стосовно обрання виду діяльності; обмеження при використанні найманих працівників; обмеження при роботі з юридичними особами та підприємствами на загальній системі оподаткування; забезпечення соціального захисту для самого підприємця та його найманих працівників лише в мінімальному розмірі.

Отже, при прийнятті рішення про вибір системи оподаткування власник підприємства має виконати певний алгоритм дій, щоб врахувати всі аспекти діяльності:

- проаналізувати вид діяльності стосовно потрапляння до певного переліку обмежень в певній групі спрощеної системи;
- проаналізувати використання в роботі бартерних операцій, взаємозаліків, тощо, які не припустимі в деяких групах спрощеної системи;
- проаналізувати необхідність використання найманої праці;
- проаналізувати сезонні коливання обсягу доходу, в результаті яких в певні квартали може бути перевищення максимального рівня доходу, що призведе до необхідності використання РРО, виходу до менш вигідної групи за спрощеною системою або до загальної системи оподаткування;
- проаналізувати рівень рентабельності підприємства, бо, фактично, спрощені системи оподаткування є вигідними саме для високорентабельних підприємств, для низькорентабельних вони є більш витратними за загальну систему;
- сформулювати прогноз податкового навантаження при кожній системі оподаткування.

Реалізація таких дій дасть власнику підприємства можливість чітко побачити ситуацію та зробити обґрунтований вибір системи оподаткування діяльності.

Однак слід відмітити, що проблема обрання підприємствами загальної або спрощеної системи оподаткування важлива не лише для підприємства. Існування

можливості такого вибору має наслідки і для економіки держави, бо саме податкові надходження формують відповідні бюджети, а надходження коштів від сплати єдиного соціального внеску визначає можливість функціонування системи соціального захисту населення в державі.

Зрозуміло, що виникнення спрощеної системи оподаткування було вимогою часу, бо саме це дозволило активізувати ділову активність та зменшити рівень безробіття за рахунок відкриття великої кількості фізичних осіб-підприємців. Однак з часом, існування спрощеної системи стало інструментом мінімізації податкового навантаження, при чому не лише за рахунок зменшення розміру податку на прибуток, але й за рахунок економії на сплаті єдиного соціального внеску. Результатом цієї ситуації на сьогодні є:

- надходження до бюджету від податку з фізичної особи підприємця в переважній більшості випадків менші за розмір можливого податку з доходів громадян, навіть за умови отримання мінімальної заробітної плати;
- сплата єдиного соціального внеску в переважній більшості випадків лише в мінімальному розмірі, незалежно від реальних обсягів доходу підприємця;
- зловживання роботодавцями, які свідомо оформлюють трудові відносини шляхом відкриття ФОП працівникові задля мінімізації суми єдиного соціального внеску;
- неспроможність фондів соціального захисту виконувати фінансові зобов'язання без залучення коштів державного бюджету, який, в свою чергу, також недоотримує кошти через зловживання у використанні спрощеної системи оподаткування;
- загальна тенденція до збільшення рівня торгівельних націнок у зв'язку з прив'язкою розміру податку виключно до розміру доходу підприємства.

Існування спрощеної системи оподаткування є важливою умовою функціонування економіки України, однак на сьогодні необхідним є формування системи заходів з метою недопущення зловживань у її використанні через значні негативні наслідки для економіки [15].

Таким чином, було розглянуто особливості податкової системи в Україні,

досліджено її переваги та недоліки. Визнаючи ключову роль фіскальної системи в економічному зростанні країни та суспільному добробуті, в розділі підкреслюється позиція України у світових показниках та вплив податкового механізму на соціально-економічні фактори. Зокрема, наведено визначення та диференціацію прямих і непрямих податків, підкреслено їхнє значення у фіскальному механізмі, описано українську законодавчу базу та пільги, визначено важливість даних факторів для залучення іноземних інвесторів.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши теоретичні основи підприємницького середовища як об'єкту впливу фіскальної економічної політики держави, дійшли наступних висновків.

1. Проведено аналіз теоретичних аспектів фіскальної політики під час якого детально вивчено не лише загальні принципи, а й нові концепції, які з'явилися у світовій економічній науці. Особлива увага приділялася сучасним підходам до ефективного використання інструментів фіскальної політики в умовах глобалізації. Важливі зміни включають додатковий аналіз концепцій «зеленої» фіскальної політики та впровадження інноваційних методів для досягнення екологічної сталості через фіскальні заходи.

2. Досліджено системи оподаткування як важливого елементу регулювання підприємницького середовища. Визначено, що ефективне функціонування малих підприємств ґрунтується на системному підході, економіко-статистичному моделюванні та підтримці держави. Освітлено вплив податкових факторів на економічний потенціал підприємства та розглянуто перспективи залучення іноземного капіталу в контексті фіскально-регулюючого потенціалу країни.

3. Розглянуто особливості системи оподаткування в Україні. Виділено переваги та недоліки загальної системи оподаткування, включаючи оподаткування фінансового результату, ставку податку на дивіденди, а також відсутність обмежень для розширення діяльності. Обговорено важливість реформування фіскальної системи для поліпшення економічної ситуації та забезпечення ефективного

функціонування підприємств в Україні.

РОЗДІЛ 2

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНОЇ ТА РИНКОВОЇ КООРДИНАЦІЇ У СТВОРЕННІ МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

2.1. Координація як процес упорядкованості економічної діяльності у суспільстві

Для кожної національної економіки характерний певний спосіб упорядкування (координації) економічної діяльності суб'єктів, які виробляють, розподіляють, обмінюють і споживають матеріальні блага й послуги в системі суспільного розподілу праці.

У найбільш загальному розумінні координація (від лат. *co* – спільно й *ordinatio* – погодження) – це взаємна погодженість діяльності суб'єктів господарювання, яка забезпечується за рахунок отримання інформації про те, що потрібно робити кожному учаснику економічних відносин. З метою досягнення суспільного порядку суперечливі інтереси виробників і споживачів, роботодавців і найманих працівників, заощаджувачів, кредиторів та інвесторів вимагають взаємозв'язку, певної погодженості. Саме завдяки координації досягається динамізм економічної системи, створюється гармонія взаємозв'язків її елементів (упорядкованості), оскільки забезпечується єдність дій і їхня інтеграція задля найбільш ефективного досягнення поставленої мети кожного суб'єкта.

Координацію слід розрізняти з таким дещо схожим за змістом поняттям як регулювання економічної діяльності суб'єктів. На відміну від категорії «координація» як вираження стану погодженості інтересів і процесу впорядкування діяльності людей, термін «регулювання» відображає комплекс заходів і процес коригування вже досягнутої в ході координації збалансованості. Іншими словами, якщо координація – це погодженість, то регулювання полягає в її коригуванні, встановленні бажаних з погляду суспільних цілей способів поєднання економічних інтересів.

Говорячи про ринок, економісти передусім ведуть мову про механізм саморегулювання – здатність без будь-якого зовнішнього впливу ефективно

вирішувати питання про те, що, як і для кого виробляти. Тоді ж, коли з тих чи інших причин система саморегулювання виявляється недостатньою або недосконалою, може виникнути необхідність у її коригуванні або доповненні таким чином, щоб вона краще відповідала суспільним інтересам [1, с. 360]. Оскільки завдання коригувати недоліки ринку покладається на державу, то даний процес відображає поняття державного регулювання економіки.

Координація як досягнення взаємної погодженості економічної діяльності суб'єктів може здійснюватися різними способами і проявлятися у різних формах. Традиційним для економічної науки є визнання двох основоположних інститутів координації – ринку та держави. Ринкова координація відбувається на основі взаємодії попиту, пропозиції та рівноважних цін, державна (адміністративна) – базується на централізованому плануванні й наказах командах органів державної влади. В економічній теорії склалось переконання про принципову неможливість поєднання держави й ринку як інститутів координації в одній моделі, оскільки вони вважаються поняттями різного порядку та принципово несумісними.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбуваються складні перетворення, пов'язані з формуванням ефективної моделі координації національної економіки. Орієнтуючись на доволі ефективну ліберальну модель розвитку західних країн, а також під впливом рекомендацій Вашингтонського консенсусу, Україна реалізувала проєкт різкої мінімізації участі держави в економіці й розширення сфери дії ринкових регуляторів. Результати реформ виявились надто далекими від очікуваних: ринок так і не став ефективним координатором економічної діяльності, а звуження сфери державної активності призвело до виникнення ряду соціально-економічних проблем.

Незважаючи на певні досягнення в даному напрямі досліджень, ще не можна вести мову про остаточне вирішення всіх існуючих проблем. Парадоксальним є той факт, що у вітчизняній економічній теорії не проводиться чітка демаркаційна лінія між категоріями "координація" і "регулювання". Науковці, розглядаючи взаємовідносини між державою та ринком, здебільшого ведуть мову про "ринкову координацію", під якою розуміють функцію, що реалізує себе в узгодженості та

приведенні у відповідність суперечливих економічних інтересів суб'єктів господарювання та знаходить свій прояв у досягненні збалансованості між попитом і пропозицією. Функція регулювання як комплекс заходів і процес коригування вже досягнутої в ході ринкової координації узгодженості інтересів закріплюється за державою. Остання, як складова політичної системи долучається до економічного механізму ринкової координації у формі регулювання, оскільки він не може ефективно виконати свої функції.

Цілком зрозуміло, що такі вихідні положення щодо аналізу функцій держави не дозволяють повною мірою дослідити характер взаємодії держави та ринку, оскільки вони базуються на протиставленні економічної та політичної сфер. У реальному житті ці сфери тісно взаємодіють між собою, що логічно призводить до висунення гіпотези про існування спільних зон у ринковій і державній координації – це по-перше. І, по-друге, ототожнення понять "регулювання" й "координація", по суті, нівелюємо різницю у специфіці дії їх механізмів, а отже, не враховує різних наслідків економічної політики, яка здійснюється через їх вплив на економічну систему. Це, у свою чергу, призводить до невиправданої недооцінки тієї ролі, яку повинна відігравати держава, і, відповідно, до неможливості формування ефективної моделі координації.

Аналізуючи взаємовідносини держави і ринку, слід чітко розрізняти категорії "регулювання", "координація" та "управління", які органічно взаємопов'язані між собою, але не тотожні. Найбільш широким і загальним поняттям є "управління" – процес свідомого, цілеспрямованого впливу суб'єктів на людей, організації та економічні об'єкти, що здійснюється з метою спрямування їхніх дій або функціонування на отримання бажаного результату. Управлінський вплив здійснюється через регулювання і координацію. Тому ці категорії відображають окремі функції управління.

Повернемось до координації, яка є складовою управління, реалізує себе у сприянні впорядкованості діяльності суб'єктів або функціонування системи, яка управляється. Вона має на меті за рахунок управління створити належний порядок як в окремій організації, так і в суспільстві в цілому. Таким чином, регулювання і

координація є окремими функціями управління, а отже, вони виступають хоча й взаємопов'язаними, однак відносно самостійними важелями впливу відповідних суб'єктів, а саме держави й інших організацій, окремої людини на соціально-економічні процеси.

Разом із цим зводити координацію лише до рівня окремої функції державного управління або самоуправління було б не зовсім правильним, оскільки аналіз змісту категорії "координація" можливий не тільки в аспекті "суб'єкт-об'єктних" відносин. На переконання автора, процес координації в суспільстві – як державної, так і ринкової – значною мірою зумовлюється не тільки управлінським впливом, але й існуючою системою неформальних правил та норм, які визначають поведінку економічних суб'єктів, а отже, й сам процес досягнення впорядкованості. Цей аспект досить ґрунтовно досліджено в роботах Ф. Хайєка, який розрізняв порядок як свідомо сконструйований і спонтанний, "що виникає із заздалегідь не спланованої згоди з певними традиціями й моральними принципами, які швидко поширюються за рахунок еволюційного відбору".

Отже, якщо координація – це створення належного порядку, впорядкування діяльності, то регулювання – його коригування, встановлення бажаного з погляду суспільних цілей станів узгодження (єдності) економічних інтересів. Тому для дослідження взаємодії держави і ринку як інститутів координації слід здійснювати аналіз в одній площині, а саме: розглянути державу не як регулятора, а як координатора, упорядника економічної діяльності суб'єктів, причому такого, який функціонує в нерозривній єдності з ринком.

Загальновідомо, що завдяки поділу праці та високій спеціалізації економічна діяльність людей базується на принципах організаційної, часової та просторової роз'єднаності. Саме тому суб'єкти господарювання стають залежними від результатів праці інших і змушені вступати у відносини один з одним. Поділ праці, з одного боку, вивільняє людину із системи утисків традиційного суспільства, надає їй свободу, однак, з іншого – робить її залежною від суспільства. Кожна людина, яка намагається досягти поставленої мети і не враховує при цьому цілей та інтересів інших суб'єктів, неминуче буде викликати їхній опір. Останній слугує своєрідною

перепорою на шляху досягнення цілей того, хто ігнорує існування аналогічної мотивації з боку інших осіб. Таким чином, будь-яке суспільство постає перед проблемою координації дій мільйонів людей, роз'єднаних суспільним поділом праці, але взаємопов'язаних у часових і просторових межах національної економіки.

Координація або здійснюється на основі добровільної кооперації, або базується на конкурентній боротьбі, яку реалізують легітимними засобами. У процесі спільної, кооперативної діяльності люди об'єднують свої зусилля заради досягнення єдиної мети – це колективна і суспільна діяльність. В умовах конкуренції вони координують свої дії для отримання необхідних корисних результатів. При цьому останні не обов'язково можна об'єднати в спільну мету. У переважній більшості економічні цілі суб'єктів значною мірою виступають як соціальні протилежності, а отже, вимагають примусової координації.

Координацію, яка здійснюється на основі примусу, переважна більшість науковців пов'язує виключно з державою, оскільки вона як головний інститут політичної влади наділена правом і силою здійснювати неекономічний примус відносно суб'єктів господарювання. Ринок, у свою чергу, розглядається як складова економічної системи, а тому вважається, що координація в ньому базується на системі стимулів і санкцій, які виступають похідними від товарно-грошових відносин та конкурентної боротьби. Оскільки держава – це складова політичної системи, а ринок – економічної, то традиційним для економічної науки стало переконання про принципову неможливість поєднання держави й ринку як інститутів координації в одній моделі, оскільки вони вважаються поняттями різнопорядковими та принципово несумісними.

Досить чітко цю позицію висловив відомий практик гуманістичного напрямку в німецькому неолібералізмі В. Рьопке, стверджуючи, що: "...завдання порядку в кожному конкретному випадку може бути вирішеним або через ціну, або через державний орган. У народному господарстві повинен домінувати той або інший спосіб. Між ціною і відомством немає нічого, вірніше, між ними – хаос. Це означає, що коли господарський порядок не координується і не стимулюється через ціну, то координація та стимулювання повинні відбуватися через план і накази відомств. Тут

немає третього шляху". Ним, так само, була розглянута ситуація СТОВ, яке займається виробництвом та постачанням сільськогосподарської продукції, тож, ринкова координація через ціни передбачає, що різні фермери у товаристві можуть конкурувати між собою за кращі ціни на свою продукцію, яка визначається на ринку. За допомогою цінових сигналів фермери визначають, які культури вирощувати, і які продукти стануть найбільш прибутковими.

Такий підхід ігнорує взаємозв'язок між різними сферами суспільної організації, які через взаємне доповнення у виконанні власних функцій складають одну з головних ознак стійкості системи в цілому. Відповідно, ринок і держава не можуть бути ізольованими один від одного, оскільки функціонують у цілісній економічній системі. Перш за все, слід звернути увагу на той факт, що ринок координує економічну діяльність через ціни, які стимулюють укладання взаємовигідних транзакцій обміну. Кожен із учасників ринкових операцій за допомогою угод купівлі-продажу дає підстави зрозуміти, що дані транзакції відповідають їх інтересам. Тому кожна здійснена транзакція є формою кооперації між партнерами і водночас станом погодженості їх інтересів.

Якщо ж люди не визнають зазначених цінностей, то вони не можуть враховувати впливу своїх дій на досягнення цілей іншими особами. У цих випадках ринкова координація дає "провали", а впорядкування діяльності стає можливим у ході застосування примусу до необхідних дій через закон і державну правоохоронну діяльність, яка забезпечує свободу договору та майнову відповідальність економічних суб'єктів, а також здійснює обмеження руйнівних форм прояву монопольної влади.

Наведене дозволяє усвідомити, що без взаємодії економічної системи з політичною системою суспільства та правом, без їхнього взаємного впливу неможливо було б забезпечити інституціональні умови ринкової координації – права приватної власності, свободу договору і майнову відповідальність. У зв'язку з цим державна й ринкова координація можуть розглядатись тільки як процеси, що проникають один в одного завдяки цілеспрямованій діяльності людей, яка реалізується і в економічній, і в політичній та соціокультурній сферах. Саме ця

обставина робить механізм координації економічної діяльності багаторівневим поняттям. Його неможливо зрозуміти без виявлення відносин підпорядкованості, які пов'язують ринок і державу з іншими сферами суспільного й культурного життя.

З одного боку, держава створює підґрунтя для функціонування ринкової координації, а з іншого – відтворює в собі її принципи. Досліджуючи ринок як складову суспільства, якій властива самоорганізація й спонтанність, неминуче можна виявити в ній елементи, свідомо контрольовані й координовані. Прикладом може слугувати жорстка організація і планування на окремих підприємствах, які діють в умовах конкуренції та економічної свободи. Як зазначає Ч. Ліндблом: "...підприємство й особливо корпорація – це ключовий інститут ринкової системи, її квінтесенція. Однак це також неринковий усередині й навіть антиринковий інститут, хоча й такий, що перебуває в ринковій системі. Це спосіб досягнення координації певних дій через вказівки менеджера, а не через ринкові взаємодії. До певної межі – а вона досить висока – корпоративна координація скоріше конкурує з ринковою системою, ніж є її інструментом. Вона створює острів влади або централізованого планування в океані ринкової системи".

Дійсно в будь-якому суспільстві для координації необхідні ринкові взаємодії, які зумовлюють залучення на підприємства економічних ресурсів. Разом із тим відразу після цього починає діяти більш вузька координація всередині кожного підприємства, яка базується на високоцентралізованій владі менеджменту, що реалізує себе відносно поєднання ресурсів у технологічному процесі створення благ, у процесі управління робочою силою, координації роботи підрозділів тощо.

Щодо держави, то як координаційний інститут відносно ринку вона виступає в ролі системи, що свідомо керує останнім, для якої водночас характерні спонтанні процеси. Вони проявляються у прагненні економічних суб'єктів реалізувати передусім свої приватні інтереси. Добре відомим є факт існування жорсткої конкуренції між державними службовцями за кар'єрне зростання з метою доступу до більшого обсягу економічних благ. Іншим прикладом може бути прагнення досягти власної вигоди від участі в процесі політичних виборів, а також діяльність у сфері формування економічної політики. Ще, Й. Шумпетер відзначав, що під час

виборчого процесу численні кандидати намагаються продавати виборцям свої програми, подібно до того, як, наприклад, виробник автомобіля пропонує свою продукцію споживачам на ринку.

Не слід забувати також і про те, що в реальному житті держава частіше за все виступає покупцем і продавцем на різних ринках, а отже, значна частка її діяльності в економіці є ринковою. Виробляючи та надаючи споживачам суспільні блага, залучаючи ресурси в державний сектор, здійснюючи закупівлі за бюджетний кошт, держава тим самим здійснює координацію, яка була б непідвладна тільки приватним індивідуальним діям. За таких умов державу не можна розглядати як конкурента ринковій системі, оскільки вона суттєво розширює масштаб останньої. Р. Грінберг і О. Рубінштейн у своїй концепції економічної соціодинаміки переконливо довели, що держава в сучасній ринковій економіці діє за принципом раціональної поведінки. Як рівноправний суб'єкт ринку вона має соціальну корисність і виражає суспільний інтерес. Останній реалізується через обмін податкових доходів на суспільні блага.

Встановлення нерозривності ринку і держави в моделі координації економічної діяльності було б неповним без урахування координаційної ролі громадянського суспільства. У свій час теоретиками суспільного вибору було доведено, що держава як самостійна система суспільства сама є певною цілісністю, а тому може розвиватися незалежно від нього. На практиці завжди мають місце непередбачувані наслідки людської активності в політичній сфері, які формуються в стійкі структури відносин і приводять до виникнення суспільного порядку особливого роду. У сучасних умовах окремі суб'єкти ринку, а саме: корпорації, профспілки та інші суспільні організації, долучившись до політичної влади, часто використовують її з метою узурпації свободи, на якій базується ринок. Отже, якщо держава не координує ефективно економічну діяльність з метою створення умов найбільш повної реалізації інтересів суспільства, то цю функцію починають здійснювати інші суб'єкти. Але при цьому їхні цілі й засоби будуть захищати вже зовсім інші інтереси. Вакуум, утворений в умовах неефективної держави в механізмі координації, починають заповнювати нові утворення. Найчастіше в подібних випадках на перший план виходить олігархія, яка переводить владу в режим

функціонування закритої мережі, що базується на відносинах особистої залежності та напівкримінальних методах збагачення.

Отже, як показує здійснений аналіз, функції держави не тільки коригують недоліки ринку, але також визнають її координаційну роль у створенні передумов для функціонування механізму ринкової координації, забезпечуючи баланс суспільних інтересів, соціальну стабільність й громадянську згоду. У сучасних економічних системах спостерігається фактично змішаний характер ринкових і державних координаційних механізмів, а межа, що їх розділяє, надто розмита. І якщо говорити про принципову можливість формування ефективної змішаної моделі координації в Україні, то в ній не можуть бути повністю автономними ринок, держава й інститути громадянського суспільства. Навпаки, ці складові суспільства скоріше проникають одна в одну, формуючи певний симбіоз і взаємодіють між собою таким чином, що їхня синергія приводить до виникнення особливих моделей господарської координації.

2.2. Система оподаткування як система інституційних норм, що створюють інституційне середовище для підприємницької діяльності

За останні роки накопичилося чимало досліджень, в яких аналізується поведінка платників податків у різних країнах, вчені все частіше виділяють неекономічні чинники, які впливають на оподаткування. Одні автори акцентують увагу на податковій етиці і відзначають відмінності між країнами в дотриманні податкового законодавства, інші – виділяють податкову мораль і свідомість. Всі ці чинники є складовими податкової культури, що виступає прямою інституційною нормою системи оподаткування, для розуміння котрої ключовим фактором виступають відносини між платником податків і державою.

Культура діяльності податкових органів справляє вплив на платника, створюючи певний тиск, з іншого боку, платники чинять певний вплив на податківців. Якщо цей тиск виходить за рамки загальної культури, то між платником

і податковим органом виникає конфлікт, який, безумовно, призводить до гальмування сплати податків. Сьогоднішній конфлікт між підприємцями та урядом стосовно Податкового кодексу проілюстрував, наскільки далекими від партнерських є відносини між владою та бізнесом. Тому в сучасних умовах основним напрямом податкової політики має бути формування та розвиток податкової культури.

Кожен інститут має у своєму розпорядженні унікальний склад інституцій, що забезпечує можливість різноманітних форм людської діяльності. Д. Норт розділяє інституції на неформальні і формальні. Під неформальними інституціями він розуміє існуючі неофіційні, неправові обмеження. До них належать певні традиції, встановлені звичаї, неписані кодекси поведінки, господарська етика, культурна спадщина та ментальні стереотипи. Формальні інституції – це офіційні, правові обмеження, які є результатом наділення інституціональних норм суспільства правовими рамками, тобто їх юридичним закріпленням та відповідним організаційним втіленням.

Податковій культурі притаманні елементи як формальних інститутів (законодавчі та інші нормативно-правові акти, які створенні і підтримуються податковими фахівцями – державними чиновниками), так і неформальних інститутів (загальноприйняті традиції та звички нарахування і сплати податків, які обумовлюють моделі поведінки платників податків, що формуються податковою культурою).

Імперативом податкової системи має бути поєднання фіскальних інтересів та інтересів платника податків на основі формування партнерських відносин. Робота податкових органів багато в чому залежить від того які відносини у них складаються із платниками податків. Платник податку це в першу чергу партнер держави, його кошти – основне джерело державних доходів. Тому в даний час податківцям необхідно більше уваги приділяти роз'ясненню правових актів, адже податкове законодавство далеко не всім зрозуміле через свою складність та неоднозначність. Більшість податкових спорів виникають тільки тому, що платники розуміють ті чи інші положення податкового законодавства не так, як податківці. З іншої сторони

податкові органи теж будуть працювати ефективно, якщо платники податків будуть дотримуватися податкового законодавства. Але це все залежить від високого рівня податкової культури в країні.

В Україні як і в більшості країн пострадянського простору формальна інституціоналізація з'явилася раніше, ніж умови для їх ефективного функціонування. Причиною цього стала відсутність відповідної законодавчої бази і досвіду проведення податкових реформ, що призвело до копіювання положень податкового законодавства у західних країн. При імпорті формальних інститутів потрібно брати до уваги те, що вони повинні відповідати рівню неформальних відносин. Тому процес інституціоналізації податкової культури слід розглядати як поетапну заміну процесу спонтанного вироблення мотивації платників податків до сплати податків та зборів, розробку нових форм і методів організації податкових відносин на регульований і прогнозований процес в рамках державної стратегії формування податкової культури.

В якості етапів цього процесу Д. Касімов пропонує наступні:

- виникнення потреби в додаткових бюджетних коштах, задоволення якої вимагає спільних впорядкованих дій;
- формування загальних цілей і завдань розвитку;
- розробка норм, процедур податкової діяльності;
- інституціоналізація розроблених норм і правил, тобто вироблення механізму їх практичної реалізації;
- встановлення системи диференційованих заходів і форм відповідальності (системи податкових санкцій) за їх недотримання;
- формальне і неформальне оформлення інституційної структури податкової культури.

Для того, щоб розглянути інституціональні основи організації податкової культури перш за все необхідно визначити структуру її системи формування (табл.1).

Таблиця 2.1

Складові податкової культури за рівнями прояву і суб'єктами впливу

Рівні реалізації – Суб'єкти	Платники податків	Контролюючі органи	Держава
Індивідуальний рівень (мікро)	Інтеріоризація індивідом соціальних структур (габітус)	Поведінкові паттерни та диспозиції	Норми громадянського суспільства
Соціальний рівень	Соціальний капітал	Культура діяльності податкових органів	Суспільна довіра
Державний або соціетальний рівень (макро)	Податкова мораль	Політика в сфері адміністрування податків	Податкова політика

Механізм формування податкової культури включає в себе три взаємопов'язані рівні, які становлять його внутрішній зміст. Такий розподіл не свідчить про відокремлене існування різнорівневих форм податкової культури, ідеться про один і той самий феномен з різних ракурсів.

З таблиці видно, що на індивідуальному (мікро) рівні платникам податків повинна бути притаманна інтеріоризація індивідом соціальних структур. Тут йдеться мова про процес включення соціальних норм і цінностей до внутрішнього світу людини. Можна вважати, що на цьому етапі кількісне накопичення прийнятих індивідом норм, засвоєних ним цінностей переходить у нову якість, що виявляється у зміні поведінки людини під впливом змін у структурі особистості. Інтеріоризація є свідченням успішної соціальної адаптації індивіда. Показниками неуспішної адаптації є незадоволеність людини соціальним середовищем (опортунізм), до якого вона інтегрується, бажання вийти за його межі, а також її поведінка, що відхиляється від норм, вимог даного середовища.

З боку контролюючих органів мікро підхід зосереджується на взаємодії між індивідами, які відбуваються в рамках робочого колективу. Взаємодії мають усталений характер і поєднують податківців у мережі. Стійкі паттерни взаємодії в мережах призводять до утворення не менш стійких поведінкових паттернів та диспозицій, які в певних випадках навіть інституалізовані в «Кодексі професійної етики працівників ДПС», який був розроблений авторським колективом Науково-дослідного центру з проблем оподаткування. Диспозиції в даному випадку вказують нам на дозволена (можливу), обов'язкову (необхідну) або заборонену (неприпустиму) поведінку суб'єкта.

Роль держави на цьому рівні є досить вагомою, так як вона виступає правовим гарантом дотримання прав людини. Громадянське суспільство починається з громадянина, його прав і свобод, забезпечення гідності особи. У ідеалі громадянське суспільство можна розглядати як суспільство, в якому існують розвинуті економічні, культурні, правові, соціальні відносини між його індивідами. Це своєрідний соціальний простір, в якому люди взаємодіють як автономні індивіди а, взаємодіючи, утворюють складну, багаторівневу мережу громадянських зв'язків і взаємозалежностей, які і творять власне соціальне життя і власне суспільство, якому не потрібен примус з боку політичних структур, щоб функціонувати. І хоча з погляду взаємовідносин з державою громадянське суспільство є сферою автономного існування, держава все ж таки повинна бути засновником норм людської поведінки, яким має відповідати сумлінний громадянин (в нашому випадку платники податків та контролюючі органи), які б об'єднувалися у своєрідну модель, у якій люди як громадяни своєї спільноти мають спільні обов'язки і діють відповідно до них.

Головний капітал будь-якого суспільства – цінності, установки та стереотипи. Саме цінності, якими керуються люди у повсякденному житті, є основою довіри між людьми і їх співпраці, тобто соціальний капітал є засобом групової солідарності. Однак такі соціальні явища як корупція, опортунізм платників податків, непотизм, лобіювання з боку контролюючих органів приватних інтересів зумовлюють безуспішність податкових реформ і низьку ефективність реалізації податкової політики. Тому необхідними є створення умов і напрацювання комплексу заходів, що сприятимуть акумуляції соціального капіталу і формування податкової культури як базових елементів побудови ефективної системи оподаткування, що дозволить збільшити рівень добровільності сплати податків.

Податкова культура повинна виступати регулятором поведінки не тільки кожного платника податків, а й посадових осіб податкових органів. Тому її удосконалення слід починати передусім з працівників податкових органів, оскільки платників податків більше, ніж податківців, і формування в їхній свідомості

розуміння всієї необхідності сплати податкових платежів є довготривалим і більш трудомістким процесом.

Ефективність роботи будь-якої системи, насамперед, залежить від рівня кваліфікації працівників, від їхнього ставлення до професійної діяльності, від морально-етичних засад та особистих рис. Професіоналізм податкового інспектора має ґрунтуватися на знаннях, комунікабельності, упевненості. Ця впевненість має базуватися на особистих здібностях інспектора: вміння легко переконати інших у правильності постановки питань, та налагодити психологічний контакт із платником податків.

Професіоналізм і взаємна відповідальність є основними показниками нового рівня співпраці держави та платників податків, а також високої податкової культури та податкової дисципліни. Основна мета податкових органів має бути спрямована на протистояння закріпленню в суспільстві свідомого ухилення від сплати податків як акту, який зберігає особисту вигоду.

Важливо сформувати не тільки позитивний образ працівника податкового органу, а й сумлінного платника податків. Неправомірні дії однієї зі сторін призводять до нестабільності всієї системи і неефективності застосовуваних заходів.

Соціальний рівень – рівень колективів та спільнот, груп, що є детерміновані водночас мережево. В таких групах виникає обмежена солідарність та довіра. Довіра, а точніше норми, що скеровують поведінку суб'єктів до довіри, є епіфеноменом соціального капіталу, дієвим засобом зниження трансакційних витрат. В Україні ведеться діяльність щодо розвитку рівня податкової свідомості та культури громадян, однак жодні реформи неможливі без довіри. Оскільки саме довіра дозволить підвищити рівень добровільної сплати податків. Якщо платники податків бачитимуть, що держава є надійним захисником їхнього добробуту та гарантом їх благополуччя, вони з гордістю виконуватимуть свій конституційний обов'язок зі сплати податків.

Важливою складовою в покращенні взаємин між платниками та податковими органами є довіра до платників з боку податкових органів. Зменшення кількості й

тривалості перевірок і зниження рівня використання штрафів допоможуть забезпечити реципрокність взаємовідносин між суб'єктами податкових відносин.

Державний або соціетальний (макро) рівень зосереджений на інституціональному вимірі соціального капіталу, виявленні стійких взаємовпливів між рівнями і формами інституалізації та взаємодіями на основі довіри. Інакше кажучи, макропідхід намагається відповісти на питання як конкретна політична чи соціально-економічна інституційна організація детермінує відтворення податкової культури.

У випадку платників податків ключовим елементом є податкова мораль, яка проявляється у внутрішній мотивації людей до сплати податків. Тобто існують певні норми і правила, які регламентують поведінку і дії людей у сфері оподаткування. Позитивна мораль приймає форми громадянської свідомості, обов'язку, дисципліни. Тому на державному рівні дуже важливо сформулювати моральні імперативи, які так би мовити стали б еталоном, якому має відповідати добросовісний платник.

Діюча в Україні політика у сфері адміністрування податків не згладжує соціальний розрив між платниками податків та контролюючими органами, система адміністрування викликає масове незадоволення з боку платників, що виражається в постійному ухиленні від сплати податків. Це в свою чергу негативно впливає на імідж контролюючих органів та систему оподаткування в цілому. В результаті внутрішня мотивація платників щодо сплати податків у повному обсязі поступово втрачається. Досвід в Грузії у вирішенні цього проблемного питання для України є наглядним прикладом. Реформу податкової системи грузинський уряд почав не з різкого зниження ставок, а з системи мотивацій працівників податкової служби. Звільнити всіх податкових інспекторів за один раз було неможливо. Тому уряд поставив за мету змінити їх ментальність, перебудувавши систему мотивації. Суворі вироки податковим інспекторам, гучні арешти великих корупціонерів, яким давали можливість відкупитися, перерахувавши до бюджету круглі суми, іноді в кілька десятків мільйонів доларів, швидко відбили бажання брати хабарі. Ці методи викликали несхвалення з боку правозахисних організацій, але чітко продемонстрували суспільству і чиновникам, що правила гри змінилися, і країна

стала жити по-новому. Паралельно також вдосконалювалося адміністрування податків, зменшилися ставки, поступово були відмінені всі пільги і скоротилися перевірки. Також доцільним було б нарешті змінити модель адміністрування податків з «управління і контролю» на «сервісне обслуговування».

Податкова політика являє собою систему відносин, що складаються між платниками податків і державою з приводу вторинного перерозподілу доходів. Однак допоки люди, не будуть довіряти одне одному, як громадини і як суб'єкти економічної діяльності, – ні економіка, ні держава не зможуть функціонувати ефективно. Тому в контексті формування податкової культури податкова політика повинна бути результатом суспільного вибору, проявом відродження духу, відчуттям спільної мети у суспільстві вільних у своєму виборі громадян. Для цього можна активніше долучати громадян до обговорення реформ з метою врахування реальних суспільних пріоритетів, а не окремих впливових груп. Відчуття спільної відповідальності а також впевненість у правомірності дій держави зможе забезпечити підвищення рівня tax compliance, оскільки людям властива реципрокність – схильність до взаємодії, за умови аналогічної поведінки інших членів.

З таблиці видно, що усі суб'єкти податкової культури в окремій державі взаємозалежні, бо всі вони – взаємно подібні носії особливостей національної культури. Податкова культура спільно з соціальним капіталом суспільства визначають характер податкової політики. В свою чергу податкова політика також впливає на рівень податкової культури та на характер соціального капіталу. А це дає підстави зробити висновок про те, що між рівнями прояву податкової культури є наявним зв'язок як згори вгору, так і зверху вниз.

Виходячи з вищевикладеного можна запропонувати визначення податкової культури. Податкова культура являє собою систему цінностей, норм, встановлених правил і принципів у сфері податкових відносин. Дана модель включає в себе правомірні дії, як платників податків, так і податкових органів. Кожен суб'єкт податкових відносин самостійно визначає для себе рівень його податкової культури, що відрізняється нормами, правилами і цінностями.

Податкова культура складається з розуміння громадянами всієї важливості для держави і суспільства сплати податків, знання своїх прав і обов'язків по їх сплаті. Платник податків повинен усвідомлювати, що податкові надходження до бюджету потрібні для виконання державою своїх функцій (утримання армії, флоту, міліції, забезпечення отримання гідної освіти, надання послуг у сфері охорони здоров'я і т. д.).

Наразі ми не спостерігаємо комплексу взаємодій між державою і платниками, які би мали ґрунтуватися на основі взаємозалежних відносин. Вони не допускають і думки про те, що податкові надходження можуть повернутися до них у вигляді тих чи інших послуг, і, здається, твердо переконані, що цим грошам належить безслідно зникнути десь у надрах держави. Звідси – роздратування з приводу можливих нововведень у податковій системі та підозра, що метою будь-яких інновацій є виключно експропріація простих громадян. У зв'язку з цим необхідно формувати і розвивати податкову культуру як населення, так і працівників податкових органів.

Як платник податків, аналізоване підприємство, конкретніше, СТОВ ім. Богдана Хмельницького знаходиться на обліку в ГУ ДПС у Вінницькій обл. За рядом досліджень було виявлено, що підприємство стикається з рядом проблем, серед яких основні – неадаптованість до конкурентної ринкової економіки, недостатня ефективність виробництва та нерівність доходів. З метою визначення необхідності державного втручання перед цими проблемами, розглянемо їхні причини, зокрема, немобільність виробничих факторів, що використовуються в процесі сільськогосподарського виробництва.

Фактор землі, як ключовий ресурс, обмежений можливостями переміщення та оптимізації використання, що ускладнює стимулювання продуктивності. Сингулярність фактору землі обмежує використання ефекту масштабу в сільському господарстві, а заміщення інших факторів виробництва ускладнене саме фактором землі.

Несприятливі ресурсні умови негативно впливають на нагромадження капіталу та відтворювальні процеси, що погіршує конкурентні позиції сільського господарства. Це особливо актуально в умовах прогресуючої концентрації в

аграрному секторі, що призводить до менших переговорних можливостей аграріїв з постачальниками та одержувачами продукції.

У ситуації економічного спаду підприємства харчової промисловості мають можливість захоплювати економічну ренту за рахунок заниження цін на сільськогосподарську сировину. Це може призвести до "розгортання" цінового пресингу, що шкодить сільському господарству та його прибутковості.

Однією з особливостей європейської аграрної моделі, до якої перейшло дане підприємство у 2021 році, є її сімейний характер. Однак податкові аспекти створюють деякі труднощі, оскільки сільськогосподарська діяльність, яка ведеться в межах домогосподарства, має економічний характер. Відсутність бухгалтерського обліку у багатьох фермерських господарствах ускладнює визначення доходів та витрат.

На фоні цього, державне втручання може бути важливим для вирішення цих проблем, зокрема, шляхом податкових пільг та трансфертів. Оптимізація податкових преференцій може сприяти підтримці сільського господарства та забезпеченню його сталого розвитку. Важливо зберігати прозорість у використанні таких інструментів для досягнення максимальної ефективності та справедливості в сільському господарстві.

Разом з тим, СТОВ ім. Богдана Хмельницького визначається високим рівнем податкової активності та соціальної відповідальності. На кінець звітного періоду 2022 року підприємство внесло вагому фінансову концепцію в державний бюджет, сплачуючи податок на прибуток у розмірі 500 000 гривень з валового доходу у 2 мільйони гривень. Сума обігу товарів та послуг на підприємстві становила 10 мільйонів гривень, з якої платилися податки на додану вартість у розмірі 2 мільйонів гривень.

Соціальна відповідальність підприємства виявляється у високих соціальних внесках на користь його працівників, що становить 15% від загальних витрат на зарплату. Підприємство також активно інвестує в розвиток, витрати на який становлять 8% від загального бюджету.

Досягнення цього підприємства у підтримці сільського господарства доповнюються використанням податкових пільг, що призводить до зменшення податку на прибуток на 12%. Згодом, велика увага приділяється партнерству з податковими консультантами, яке дозволяє оптимізувати податкову стратегію підприємства та мінімізувати податкові ризики на рівні 7%. Ці статистичні дані вказують на те, що підприємство діє не лише як платник податків, але й як активний учасник економічного розвитку та соціальної стабільності.

Отже, дослідження, проведене на основі СТОВ ім. Богдана Хмельницького, дозволяє зробити висновок, що розвитку податкової культури перешкоджає факт усвідомлення платником податків абсолютної несправедливості ситуації і відсутність надії на те, що метою зміни існуючої податкової системи є саме досягнення справедливості. Однією із основних проблем формування та розвитку податкової культури є достатньо низький рівень переконання у населення в необхідності сплати податків. Наявним є слабкий зв'язок між державою і платником податків, тому необхідно акцентувати увагу на правах платника податків та виконання державою покладених на неї функцій відповідно до чинного законодавства. Гармонійне поєднання фіскальних інтересів держави та соціальних потреб платників податків-підприємств, в особливості сільськогосподарських, на основі формування партнерських відносин повинні бути в основі формування інституційних засад розвитку податкової культури в державі.

2.3. Вплив ринкового механізму на створення ефективної податкової системи для підприємництва

Ні для кого не секрет що головним керуючим у податковому стимулюванні являється держава, дії якої направлені на забезпечення встановленої рівноваги між економічними показниками підприємницької сфери і показниками соціальних потреб громадян. На основі попередньої роботи, надалі буде проаналізовано не таке загальне явище як підприємницька діяльність, а більш звужено – сільськогосподарську, на основі СТОВ ім. Богдана Хмельницького. Ефективне податкове стимулювання дає можливість збагатити прибуткову частину бюджетів за

допомогою фінансових дій, а також регулюючої функції розподіляти дані потоки надходжень і витрат, що дають можливість сприяти активізації економічних процесів. Податкові дії спрямовуються стратегічними цілями даного розвитку в певний період. Відповідно до ринкових умов, ефективне податкове стимулювання економічного розвитку сільськогосподарської галузі, повинно опиратися на виважене регулювання попиту і пропозиції на ринку, для цього потрібно використовувати сучасні теперішні методи застосування податкових заходів стимулювання, розподіл державних витрат, застосування пільг, які надані підприємству задля залучення інвестицій, спрямуванню якісній та злагоджений роботі та виконання всіх поставлених виконань на даному напрямі розвитку.

Співвідношення між темпами зростання економічних показників і податкових ставок повинні забезпечувати податкові механізми стимулювання розвитку сільськогосподарського комплексу, але спрямування завдань для отримання економічного ефекту залежить від вибраної системи податкового стимулювання. Коли певні встановлені норми уряду і підприємництва розходяться, тоді можна зробити висновок про недосконалість податкового стимулювання економічного розвитку в даній сфері. В системі фіскального стимулювання податки завжди виконують наступну роль:

- за допомогою зменшення податкових ставок, стимулюють активні дії підприємництва до розвитку виробничої діяльності;
- роль податків полягає у наповненні бюджету держави;
- збільшення економічних показників сприяють збільшенню її фінансових обсягів.

Якісна ефективна система податкового стимулювання сприятиме розширенню нішевих спроможностей, розширенню сфери оподаткування, забезпеченню економічної продовольчої безпеки країни. Натомість, зниження податкового стимулювання сприятиме заохоченню підприємницьких структур до розвитку виробничої діяльності, а також до збільшення рівня податкових ресурсів. Це демонструє в першу чергу потребу в оптимальному поєднанні податкових стимулюючих заходів формування і розвитку ефективного податкового потенціалу,

поєднуючи інтереси держави по наповненню бюджету та інтереси сільськогосподарського підприємництва відносно розроблення і впровадження довгострокових стратегічних планів. Результати ефективної системи податкового стимулювання направлені розвивати сільськогосподарську виробничу діяльність, збільшення фінансових показників та направленні на залучення інвестиційних коштів. Вся дана модель дій повинна спиратися на стратегічне прогнозування в аграрній сфері.

Органи оподаткування проводять дослідження розрахунків прогнозованих показників із нарахування та до сплати податкових платежів. При цьому податкові органи проводять прогнозовані показники по нарахуванню та сплаті податкових платежів і від цього планують до досягнутих цілей. Дані виконання прогнозованих показників здійснюється адміністративними методами управління. Постає дана необхідність доопрацювання методів аналізу для стратегічного ефективного податкового планування і встановлення рівня впливу економічних та фінансових чинників на виконання показників зі сплати податків і зборів. Недоліками організації процесу податкового стимулювання сільськогосподарського комплексу наразі є необхідність модернізації відповідних заходів. Будь-які процеси реформування потребують попереднього проведеного аналізу функціонування механізму, виявлення його сильних та слабких сторін в національному господарстві.

Головним призначенням податкового стимулювання спонукання до ділової активності бізнесових структур, які займаються аграрним сектором є акумулювання грошових коштів у бюджеті держави через сплату податкових платежів підприємств. Оскільки від ефективного економічного розвитку аграрного комплексу залежить продовольча і економічна безпека країни, то сутність її полягає в одержанні та акумулюванні податкових платежів, формуванні на цій основі дохідної частини бюджету з метою виконання державою завдань економічної і соціальної політики. Виходячи з цього, показником фіскальної ефективності податкової системи є питома вага податкових надходжень у валовий внутрішній продукт.

При розробці системи ефективного податкового стимулювання сільськогосподарського комплексу одним із проблемних інструментів на сьогодні є

податок на додану вартість, який сплачують споживачі. На якісні результати наповнення бюджету впливають збільшення обсягів господарських оборотів, а політику стимулювання виробничих процесів потрібно розробляти в напрямі створення сприятливих умов задля отримання ефекту від виробничо-економічних процесів. Податкове стимулювання агропромислового комплексу спонукає до застосування податкових пільг чи спрощеного режиму оподаткування. Використання податкових пільг є найбільш дієвим важелем при здійсненні стимулюючих заходів стосовно активізації економічних процесів.

Як відомо, частка сільськогосподарських підприємств мала і має збиткові показники, за даними Державної служби статистики України, їхня питома вага зменшилась з 18 до 14% в період з 2021 до 2023 року. Хоч ні в одній високо-розвинутій країні не ставлять за мету якомога більше отримати податків від галузі, а зазвичай механізми ефективного податкового стимулювання використовують для того, аби створити умови до розширення діяльності агропромислової сфери, задоволення суспільних потреб громадян, що проживають на сільських територіях та продовольчої безпеки системи господарювання. Одним із способів податкового стимулювання економічним розвитком є створення ефекту від застосування податкової допомоги агропромислому комплексу, що виражається у податковій підтримці рослинництву – на 1 га ріллі, тваринництву на 1 умовну голову, а також відношенням податкової підтримки до ВВП, доданої вартості, обсягу продукції сільського господарства, прибутку. В Україні агропромисловий сектор займає одне з провідних місць у системі національної економіки країни. Питома вага його вкладу зростає у ВВП країни, формування державного бюджету, імпорتنний та експортний потенціал держави у різних напрямках. Агропромисловий сектор наближається до конкурентного на ринках, збільшується його частка у світових обсягах виробництва важливих видів сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.

Доведено, що зростання ВВП за рахунок АПК (агропромислового комплексу) ефективно сприяє зменшенню бідності населення, ніж зростання ВВП за рахунок інших галузей економіки, які мають особливо важливе значення у періоди кризових та епідеміологічних економічних явищ. Сільське господарство є інноваційним,

екологічно безпечним, прибутковим напрямком галузевого комплексу. Складовою формування та реалізації системи ефективного податкового стимулювання процесів АПК є здійснення зобов'язань щодо забезпечення пріоритетного розвитку сільськогосподарського сектора національної економіки. Пріоритетні напрямки в агропромисловому підприємстві являється підвищення ефективності галузі тваринництва та рослинництва, інноваційний розвиток галузей свинарства і молочного скотарства, регулювання земельних відносин, раціональне використання земельних ресурсів, формування збалансованого ринку земель сільськогосподарського призначення, реформування аграрної освіти, зелений туризм та ін.

Проблеми в податковій діяльності юридичних і фізичних осіб залежать, від стану податкової системи України, від строків втілення системи ефективного податкового стимулювання діяльністю суб'єктів оподаткування. Для агропромислових підприємств актуальною є проблема розробки ефективного податкового стимулювання АПК. Основою формування податкових надходжень від сільськогосподарських підприємств є визначення показників оподаткування конкретного податку. З методики розрахунку податків, видно, що економічні показники, включають податки та збори і виступають складовою частиною оподаткування різними податками. Так, величина прибутку, крім оподаткування податком на прибуток, виступає як складова бази оподаткування ПДВ, акцизних зборів (рис. 1).

Одні податки визначаються на етапі виробництва товарів чи послуг, зокрема податки та нарахування витрат на оплату праці, платежі за ресурси, а інші – акцизні збори, ПДВ, податок на прибуток тощо.

Політика і стратегія підприємства в податковій сфері, розробляє можливі альтернативні варіанти мінімізації і оптимізації при сплаті прямих і непрямих податків і зборів підприємством. Проводиться стратегічне планування, організаційна робота, фінансово-економічна, облікова тощо. Проводяться необхідні заплановані і стимулюючі заходи в галузі фінансово-економічної і збутової діяльності для працівників аграрних підприємств, що беруть участь в ефективній

діяльності задля збільшення прибутку підприємства і реалізації податкової політики. Здійснюється контроль всієї податкової діяльності суб'єктів податкової сфери агропромислової діяльності підприємства. Контроль виступає як функція управління податковою діяльністю і як функція управління підприємства в цілому.

Здійснюється також аналіз діючої практики податкових виплат агропромислового підприємства. Досліджуються розміри податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які сплачує підприємство. Встановлюється наскільки ефективного використовує підприємство систему прямих і непрямих податкових пільг. Розраховується вплив основних чинників, що впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств, на загальний рівень його податкових виплат. Аналізується вплив зовнішнього середовища на розмір податкових платежів підприємства. Здійснюється моніторинг аналогічних підприємств податкових виплат і виробничих показників. Паралельно з аналізом податкових виплат здійснюється оцінка ефективності використання податкових кредитів та інших інструментів фінансової оптимізації.

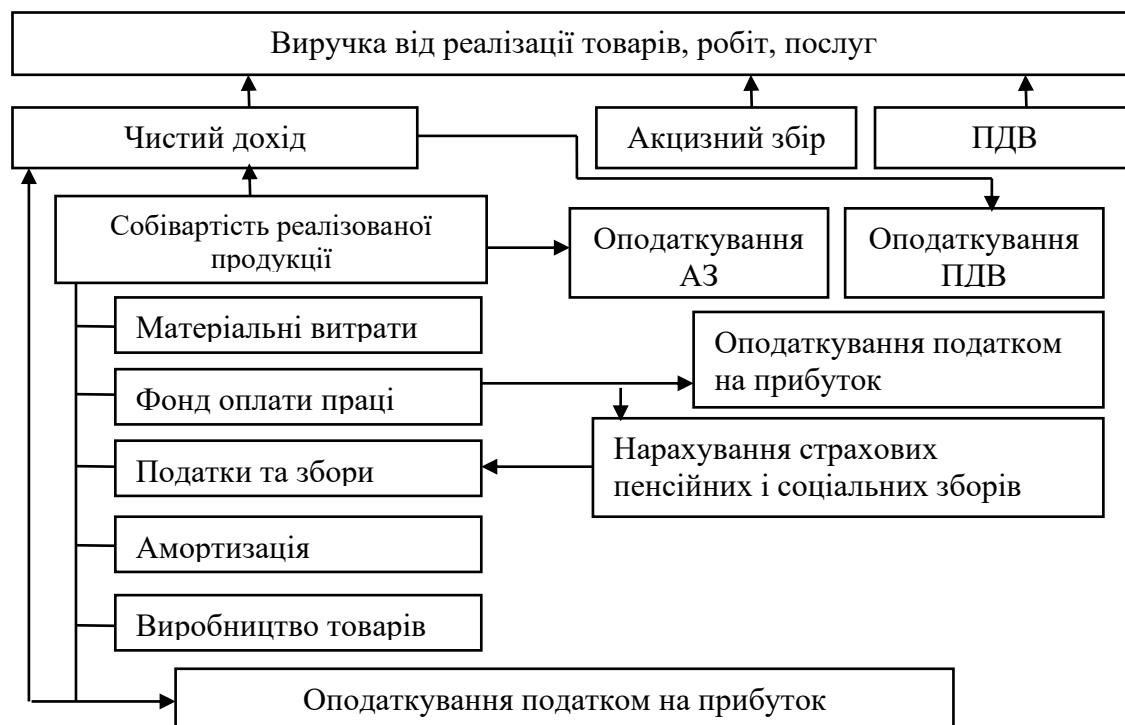

Рис. 2.1. Взаємозв'язок показників виручки від реалізації з базами оподаткування основними податками

Основою першого етапу розробки ефективності стимулювання податкової політики агропромислового підприємства є отримання потрібної інформації про поточний стан податкових виплат цього підприємства, яка дає можливість визначити найвигідніший напрям подальшого підвищення ефективності його діяльності. На другому етапі формування податкової політики підприємства пов'язане з визначенням цілей та основних проблем оподаткування підприємства АПК. Задля розробки податкової політики, як правило, використовується метод побудови дерева цілей, де визначаються головні і суміжні цілі, що сприяють досягненню головної мети (рис. 2).

На третьому етапі розробляються альтернативні варіанти податкової політики підприємства з метою їх аналізу і обґрунтування. Для цього використовується кількісна відповідність між поставленими цілями і можливостями підприємства. Результатом процесу узгодження відповідності цілей і можливостей підприємства є альтернативні варіанти податкової політики підприємства АПК. На четвертому етапі здійснюється оцінка ефективності розроблених варіантів податкової політики підприємства та визначення найбільш оптимального. Перевірка ступеню реальності поставлених цілей і розробка варіантів податкової політики підприємства базується на системі показників, до яких відносяться: коефіцієнт чистого прибутку, коефіцієнт пільгового оподаткування, загальний коефіцієнт ефективності оподаткування. Найбільш дієвим для сільськогосподарського підприємства буде той варіант податкових платежів, який при альтернативних напрямках його господарської діяльності дасть змогу отримання максимально можливого чистого грошового потоку як кінцевого результату діяльності. Даний вибір варіанту податкової політики підприємства буде здійснюватися за такими напрямками:

- отримання максимального чистого грошового потоку;
- час досягнення кінцевої мети;
- фінансова забезпеченість.

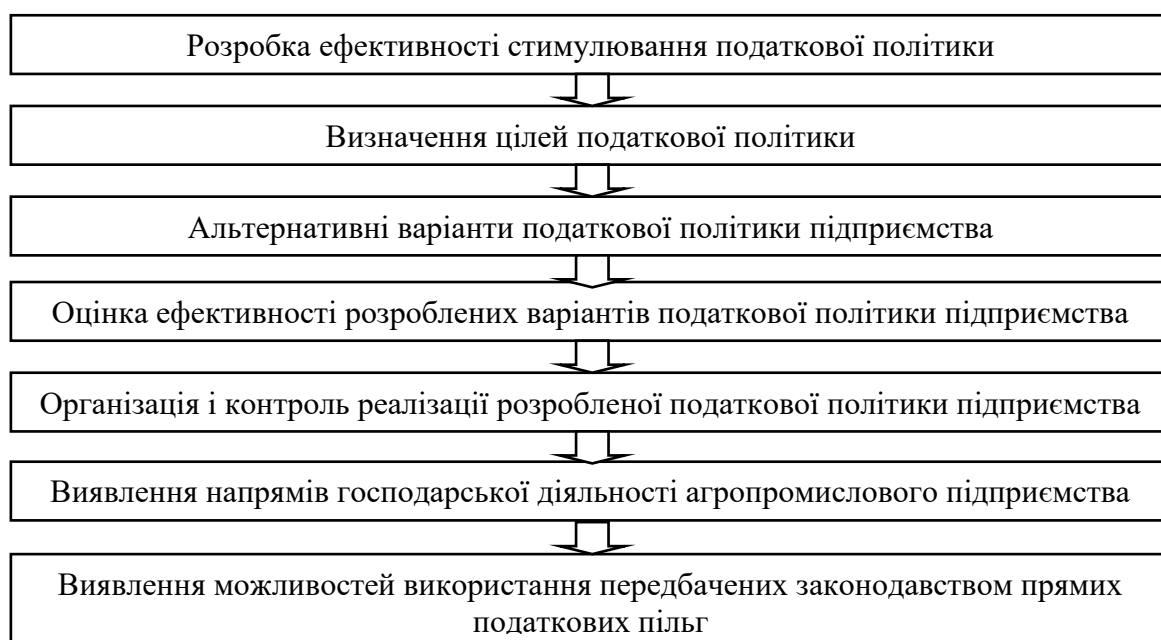

Рис. 2.2. Взаємозв'язок показників виручки від реалізації з базами оподаткування основними податками

П'ятий етап – організація і контроль реалізації розробленої податкової політики підприємства. На даному етапі відбувається узгодження всіх заходів щодо реалізації вибраного варіанту податкової політики, а саме конкретизація за всіма рівнями управління, визначення послідовності їх виконання. Перш за все, це виявлення напрямів господарської діяльності агропромислового підприємства, які дозволяють мінімізувати податкові платежі за рахунок різних ставок оподаткування. А також виявлення можливостей використання передбачених українським законодавством прямих податкових пільг. Використання в процесі господарської діяльності системи наданих прямих податкових пільг дозволяє аграрному підприємству значно знизити не тільки розміри податкових виплат, але і зменшити базу оподаткування. При цьому можна досягти зменшення розміру ставок оподаткування, повного звільнення від сплати окремих податків, отримання податкового кредиту і т. ін.

Всі прямі податкові пільги, залежно від мети їх надання і використання при формуванні податкової політики, можна умовно розділити на три групи:

1. Податкові пільги, які надаються окремим категоріям підприємств.
2. Податкові пільги, які надаються за окремими видами діяльності або господарських операцій.

3. Податкові пільги, які надаються при реалізації окремих груп товарів.

Склад непрямих податкових пільг визначається всіма можливостями зменшення бази оподаткування підприємства. Підприємства аграрного сектору мають альтернативну можливість формування бази оподаткування.

Отже, якісні і стимулюючі цілі формування ефективного податкового стимулювання агропромислового підприємства повинні бути такими: оптимальне оподаткування, задля досягнення максимально можливої суми чистого прибутку; стимулювання працівників в результатах своєї роботи, забезпечення справедливого співвідношення доходів власників підприємства і їх працівників; формування ефективного співвідношення між засобами споживання і накопичення тощо. Всі ці цілі повинні бути реальними, конкретними за термінами виконання, відображати найважливіші напрями вдосконалення оподаткування підприємства, бути зрозумілими і легко піддаватися контролю при реалізації. Поставлені цілі конкретизуються, взаємно узгоджуються і кількісно визначаються у вигляді системи показників, що характеризують ефективність оподаткування підприємства, до яких воно прагне на певному проміжку часу. Податкове ефективне стимулювання потрібно націлити на регуляцію економічних процесів, створюючи податкове сприяння виробництва продукції та послуг. Податкові заходи спрямовуються на стимулюючі процеси економіки в національному господарстві, а не на наповнення бюджету податковими платежами. Тоді засади підтримки збиткових підприємств аграрного сектору необхідно мінімізувати.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши взаємодію державної та ринкової координації у створенні механізму ефективного оподаткування, дійшли наступних висновків.

1. Досліджено, що функції держави в економіці не лише виправляють недоліки ринку, але також визнають її координаційну роль у створенні передумов для функціонування ринкової координації. З'ясовано, що в сучасних економічних системах межа між ринковими та державними координаційними механізмами надто

розмита, існуючи в симбіозі та взаємодіючи між собою. Такий симбіоз призводить до виникнення особливих моделей господарської координації.

2. Виявлено, що розвитку податкової культури, як прямої інституційної норми системи оподаткування, заважає низький рівень переконання у населення стосовно необхідності сплати податків та відсутність віри у справедливість податкової системи. Досліджено, що слабкий зв'язок між державою та платником податків вимагає акцентування уваги на правах платників та виконанні державою покладених на неї функцій відповідно до чинного законодавства.

3. Розглянуто, що якісні та стимулюючі цілі податкового стимулювання агропромислових підприємств повинні визначати оптимальне оподаткування, стимулювання працівників, справедливий розподіл доходів та ефективне співвідношення між засобами споживання і накопичення. Виявлено, що такі цілі повинні бути реальними, конкретними та легко контрольованими під час реалізації, визначаючи ефективність оподаткування протягом певного періоду. Показано, що податкове стимулювання має бути спрямоване на регулювання економічних процесів, сприяючи виробництву продукції та послуг, а не тільки на доходи для бюджету.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УЗГОДЖЕНОСТІ ДІЙ ДЕРЖАВИ І СЕКТОРУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

3.1. Зарубіжний досвід взаємодії держави та ринку у створенні ефективної системи оподаткування

При дослідженні міжнародного досвіду податкового адміністрування та оцінці можливості його застосування у вітчизняній практиці значний інтерес становлять системи податкового адміністрування США і Канади. Такий інтерес зумовлений тим, що США і Канада є федеративними країнами, в яких місцеві органи влади мають традиційно високий рівень автономії в управлінні місцевими справами. Україна, як відомо, хоча і є унітарною державою, але проголосила курс на децентралізацію та спрощення державного управління, розширення прав та повноважень регіональних органів у реалізації регіональної соціально-економічної політики, ширшому представленні місцевих громад в управлінні державними справами на конкретній території. Вказане проявлятиметься і у сфері податкового адміністрування.

Починаючи з 90-х років XX ст. податкова політика США ґрунтується на реалізації принципу бюджетного збалансування. Водночас, мають місце “перехресні” ефекти податкової системи (наприклад, коли при зниженні ставок оподаткування індивідуальних доходів застосовуються підвищені ставки відрахувань до фондів соціального страхування, а також використовується потенціал регресивного акцизного оподаткування, що на практиці сприяє вирівнюванню податкового тягара). В цілому параметри податкової системи США, починаючи з 2000 р., є стабільними, за винятком ставок оподаткування, які можуть оперативно змінюватися повноважними законодавчими органами.

Система пільгового оподаткування США спрямована насамперед на використання інвестиційного потенціалу податків і містить такі основні елементи:

- широке застосування норм прискореної податкової амортизації основних засобів корпорацій (підприємств), що дає змогу збільшувати частку витрат та відповідно зменшувати обсяг прибутку, що оподатковується; це стимулює інвесторів до здійснення витрат капітального (довгострокового) характеру, оскільки переважання частки капітальних витрат у загальній структурі витрат на практиці приводить до зниження податкового навантаження на одиницю виготовленого продукту;

- значні пільги, що передбачаються для інвесторів, які вкладають кошти у науково-дослідні проекти (розробки), в тому числі повне звільнення від оподаткування на певний строк результатів таких проектів;

- спеціальні податкові пільги (як правило, у формі податкових знижок) за використання альтернативних видів енергії у виробничій діяльності.

Центральним ядром органів податкового адміністрування у США є Державна служба збирання податків та фінансового контролю США, підпорядкована Міністерству фінансів. Основним елементом в її структурі є Служба внутрішніх доходів(СВД), яка також оперативно підпорядкована Міністерству фінансів. СВД складається із таких підрозділів: центральний апарат (на федеральному рівні), податкові служби штатів, місцеві податкові служби.

Організаційна структура Служби внутрішніх доходів побудована не за видами податків, а за функціональними ознаками системи оподаткування, тобто вказана структура є функціональною. Головними структурними підрозділами є: служба обробки податкових декларацій, служба перевірки податкових декларацій, служба стягнення податків, служба кримінальних розслідувань, служба обслуговування платників податків, міжнародний відділ, відділ інформаційно-комп'ютерних технологій, відділ кадрової роботи та ін.

З огляду на характер та напрями податкової реформи в Україні цікавим є досвід органів податкового адміністрування США в частині застосування норм пільгового оподаткування. На противагу Україні, де податкові пільги використовуються переважно з метою вирішення певних соціальних або вузькогалузевих питань, більшість податкових пільг у США має на меті підтримати довгострокове

економічне зростання. Такий напрям реалізується через встановлення податкових пільг та винятків здебільшого для операцій юридичних осіб, що передбачають довгострокове фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності.

Система пільгового оподаткування в США спрямована на максимізацію інвестиційного потенціалу податків через застосування прискореної податкової амортизації для зменшення оподатковуваного прибутку корпорацій. Інвесторам, що вкладають у науково-дослідні проекти, надаються важливі пільги, включаючи повне звільнення від оподаткування результатів проектів на певний термін. Також існують спеціальні податкові пільги, зокрема знижки, за використання альтернативних джерел енергії у виробництві.

Розгалужена система пільгового оподаткування у США цілком прогнозовано збільшує витратність податкового адміністрування, що дещо знижує його ефективність. Платники несуть відповідальність за правомірність застосування податкових пільг. У податковому законодавстві США діє принцип презумпції винності, відповідно до якого обов'язок з доведення правомірності застосування податкової пільги покладено на платника або податкового агента. Органи податкового адміністрування США зобов'язані перевіряти правомірність застосування платниками та податковими агентами податкових пільг.

У США платники податків також зобов'язані подавати органам податкового адміністрування усі відомості, що можуть бути використані при визначенні бази оподаткування, навіть якщо ці відомості містять інформацію не на користь платника. Органи податкового адміністрування США мають право отримувати інформацію про життя, доходи та витрати платника з будь-яких органів, установ та організацій, листування, в тому числі особисте, що не дозволяється жодній іншій державній службі.

У США широко використовується параметричний метод попереднього контролю, в ході якого на основі математичного підходу виявляються декларації з малоімовірними (ймовірно недостовірними) даними. Такі декларації ретельно аналізуються. за результатами аналізу може бути ухвалене рішення про проведення додаткової камеральної перевірки, а у складних випадках — виїзної перевірки.

Агенти Служби внутрішніх доходів мають повноваження проводити податковий аудит, який зазвичай передбачає суцільне вивчення діяльності платника за певний період.

Якщо платник податків не згоден з результатами перевірки, він має право їх оскаржити до відділу оскаржень або до суду. У США діє спеціалізований суд, який розглядає спори у сфері оподаткування, — податковий суд. У разі ухвалення рішення на користь платника, йому будуть повернені усі адміністративні та судові витрати.

Витрати на адміністрування податкового законодавства у США становлять приблизно 0,5–0,7 % від обсягу зібраних податків.

У контексті предмета нашого дослідження доцільно дати стислу характеристику системі податкового адміністрування Канади. Податкова система Канади має трирівневу ієрархічну структуру, яка відповідає загальній моделі організації виконавчої влади (федеральний рівень, провінції, територіальні утворення та муніципалітети), та побудована на принципах податкового федералізму, що передбачає наявність значних повноважень регіональних та місцевих органів влади у сфері оподаткування. Водночас, система податкового адміністрування Канади має такі особливості:

- наявність конституційного розмежування податкових повноважень різних органів влади — федеральних та регіональних (провінційних);
- федеральні та регіональні (провінційні) органи можуть запроваджувати податки різного рівня, але з однаковою базою оподаткування;
- у Канаді діють дві незалежні підсистеми податкового адміністрування з власними податковими органами: федеральна та регіональні (провінційні), взаємодія між якими здійснюється на основі укладених юридичних угод.

На відміну від США, у Канаді на федеральному рівні запроваджено податок на додану вартість, який також має переважно фіскальне значення. При цьому на рівні багатьох територій діє податок з продажів.

У Канаді є чинними доволі високі ставки акцизного оподаткування. Акцизи мають не лише фіскальне та соціальне значення, але й виступають способом

контролю з боку держави за переміщенням підакцизних товарів. Проблемою організації акцизного оподаткування в Канаді є наявність значної кількості контрабандних тютюнових виробів (у східних та південних провінціях країни), що постачаються переважно з США та окремих резервацій.

Місцеві бюджети отримують основні надходження з оподаткування нерухомості та підприємницької діяльності (до 40%). В Канаді адміністрування податків здійснює Канадське агентство митниці та зборів, яке також адмініструє більшість місцевих податків. Витрати на адміністрування податкового законодавства становлять приблизно 1% зібраних податків. Щорічно проводиться перевірка на місці для приблизно 2% платників податків, ризики порушень розподілені на чотири категорії, і найбільше уваги приділяється високоризиковим платникам. Великі корпорації укладають спеціальні угоди з податковою службою для проведення планових перевірок з обумовленням термінів та порядку вирішення спорів. Такі перевірки, як правило, тривають від 3 до 8 місяців і охоплюють діяльність лише за останні 4 роки.

За результатами вивчення досвіду побудови механізмів податкового адміністрування США та Канади можемо зробити такі узагальнення і висновки, які в майбутньому можуть бути використані для вироблення комплексних пропозицій з питань підвищення ефективності вітчизняної системи податкового адміністрування:

1. Висока ефективність податкової системи США базується на широкому використанні інформаційно-комунікаційних технологій;
2. Досвід організації взаємодії податкових органів США федерального та регіонального рівнів, щодо організації податкового консультування платників;
3. На основі досвіду США, платникам можна дозволити самостійно користуватися податковими пільгами, але в такому разі на платника слід покласти обов'язок доведення правомірності застосування пільги ;
4. Податкові декларації у США приймаються податковим органом у будь-якому випадку, навіть якщо декларація заповнена неправильно;

5. У США використовуються комп'ютерні методи первинної обробки даних та виявлення ризику можливого вчинення правопорушень у сфері оподаткування, що є підставою для призначення податкової перевірки;

6. У США і Канаді реалізовано так званий американський підхід до побудови системи відповідальності за вчинені податкові правопорушення, в тому числі податкові злочини, який відзначається жорсткістю санкцій та криміналізацією значної кількості податкових девіацій.

У зв'язку з економічними процесами, що відбуваються на сучасному етапі розвитку України, доцільно буде розглянути системи податкового адміністрування у країнах-сусідах та країнах-членах Європейського Союзу.

Тому доречно зробити порівняння та аналіз сучасного стану податкової системи України та країн ЄС за табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Основні положення регулювання системи оподаткування відповідно до міжнародного досвіду та Податкового кодексу України

Міжнародний досвід (країни Європейського Союзу)	Податкова система України
1	2
Допомога податкових органів платникам податків у визначенні переліку податкових платежів	Платник податків повинен самостійно визначати, які податки та платежі, відповідно до законодавства, він має сплачувати
Пріоритетом податкових органів є робота з неплательщиками: – особами, які обліковуються у податкових органах та які через будь-які причини не подають або припинили подавати податкову звітність та сплачувати податки; – особами, які займаються господарською діяльністю, одержують доходи від такої діяльності і при цьому не обліковуються у податкових органах і не сплачують податки	Робота органів ДПС України зосереджується навколо платників податків, які свідомо та самостійно реєструються в установленому порядку

Продовження таблиці 3.1

1	2
Платник податків перебуває на обліку в податковій службі, а не в окремому органі податкової служби виконавчого рівня. Зокрема, платники податків можуть подавати заяви та податкову звітність, здійснювати звірку, отримувати різноманітні документи та консультації у будь-якому органі податкової служби виконавчого рівня або в електронному вигляді	Контроль за платниками податків та їх обслуговування здійснюється виключно в органі податкової служби за місцем обліку
Податкова звітність з податку на прибуток у багатьох країнах подається 1 раз на рік (Великобританія, Чехія), а з ПДВ – щоквартально (Великобританія, Кіпр)	Кількість звітних періодів значно більше, що призводить до збільшення часу, який платник витрачає на справляння податків

Не менш важливим є й аналіз ПДВ, Податку на прибуток, ПДФО, Акцизного податку та мито, що формують найбільше податкових надходжень до бюджету України. Щоб вивчити сильні та слабкі сторони даних податків, порівняємо податкову систему України з податковими системами з, вже аналізованими вище США, Китаєм, Об'єднаними Арабськими Еміратами та Швейцарією, адже саме вони визначають континентальні фіскальні особливості усіх країн світу.

Податкова система Сполучених Штатів Америки є показовою в плані соціальної орієнтації. На нашу думку, дана система оподаткування є однією із тих, яка захищає громадян країни через систему пільг та зміни ставок оподаткування залежно від 29 доходу і не є обтяжливою для населення, а також сприяє розвитку бізнесу завдяки гнучкій диференціації ставок податку.

Досвід побудови податкової системи Китаю є цікавим в контексті розподілу податкового навантаження на різні види податків. Так, оподаткування в Китайській Народній Республіці показує, що наповнювати бюджет можна не тільки за рахунок податку на прибуток, а й за іншими податками та зборами. Тому, це сприяє розвитку бізнесу і економіки держави в цілому.

Побудова податкової системи Об'єднаних Арабських Еміратів характеризує країну з процвітаючою та стабільною економікою, яка не використовує потужного оподаткування. Податки в ОАЕ – це лише незначні надходження, а основою

розвитку економіки вважається ефективне використання ресурсів, якими розпоряджається держава.

Досвід Швейцарії в побудові системи оподаткування є прикладом ефективного управління у сфері податків, зокрема, визначення оптимальних ставок податків та формування оптимальної структури розподілу між федерацією та кантонами.

Отже, досвід податкових систем досліджуваних країн дає чіткі напрямки розвитку та показує, які інструменти будуть ефективними в разі їх впровадження в Україні. Кожна досліджувана країна є унікальною, і мала свій шлях становлення системи оподаткування відповідно до її культури, ментальності та інших особливостей, що наглядно демонструє табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Особливості встановлення ставок окремих податків у вітчизняній і
закордонних податкових системах.**

Країна	ПДВ	Податок на прибуток	ПДФО	Мито	Акциз
1	2	3	4	5	6
США	-	34%	10-35%	Визначається в доларах на різні групи товарів для країн, з якими не укладені митні договори	Нараховується лише на певні види товарів у відсотках чи у доларах
Китай	13%, 17%	25%	45%	Середня ставка 16,8%. Для імпорتنих мит від 0% до 270%, для експортних мит від 20% до 50%	3-30% залежно від групи споживчих товарів
ОАЕ	5%	-	-	Диференційовані залежно до укладеного договору з країною	Розглядається можливість введення акцизу на певні товари

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6
Швейцарія	8%	8,5%	11,5%	Митна політика країни відображає політику ЄС	Для основних груп підакцизних товарів – у вартісному вигляді, для окремих груп – відсоткові ставки, але не більше 25%
Україна	20%	18%	18%	Диференційовані залежно від товарів і зазначені в митному кодексі України	Диференційовані залежно від підакцизного товару (абсолютні і відносні)

Отже, серед досліджуваних країн саме в Україні найвища ставка на податок на додану вартість (закордонна практика з ПДВ базується на зменшенні податку, тоді як в Україні ставка залишається незмінною та високою). Також ставка на доходи фізичних осіб є універсальною незалежно від розміру доходу і платника податку, коли в більшості країн цей податок є диференційований і залежить від об'єкта та платників податку.

В Україні наявні вагомі проблеми з податком на прибуток, хоча ставка є невисокою порівняно з іншими державами, але сам механізм оподаткування прибутку підприємств є недосконалим і не зовсім справедливим по відношенню до рівня підприємства. В той же час в США, хоча ставка є значно більшою, проте механізм оподаткування більш гнучкий із застосуванням оподаткування часток прибутку: 15% – за перші 50 тис. доларів, 25% – за наступні 25 тисяч, і найвища ставка 34 % лише на залишок. Таким чином, підприємства з невеликими прибутками сплачують менше податків порівняно з великими, тоді як основне податкове навантаження в Україні припадає на малі та середні форми підприємницької діяльності.

Ще однією проблемою сучасної податкової системи, є низький рівень суспільної свідомості в частині оподаткування. На відміну від України, в розвинутих країнах суспільство обізнане в даній сфері і добросовісно ставиться до сплати податків, розуміючи їх необхідність в глобальному масштабі.

Але, окрім негативних аспектів податкової системи України, можна виділити і позитивні сторони. З 2013 року Україна стала на шлях вступу до Євросоюзу, а так і орієнтири розвитку національної економіки і податкової системи зокрема спрямовуються на досягнення тих же стандартів, що й у країнах Європи. До позитивних факторів можемо віднести розвиток системи пільг, які надаються за 31 певними податками, та спрямовані на соціальну справедливість. Крім того, розвиток комп'ютерних засобів та програмного забезпечення в сфері оподаткування спрощує шляхи взаємодії між платником податків і державою за посередництвом Державної Фіскальної служби України.

Дослідження зарубіжного досвіду податкового адміністрування свідчить про недосконалість системи України, і впровадження міжнародного досвіду може прискорити перехід до сталої та ефективної системи оподаткування. Важливо підкреслити необхідність підвищення ефективності адміністрування податків та забезпечення повної інформації про сплату. Рекомендації щодо реформ можна взяти з досвіду країн, таких як США, Китай, ОАЕ та Швейцарія, зосереджуючись на правовому, економічному та соціально-психологічному аспектах.

3.2. Створення ефективних норм оподаткування як передумова сприятливого підприємницького середовища

Збалансований розвиток економіки значною мірою залежить і від наявного стимулюючого механізму податкового регулювання діяльності господарюючих суб'єктів. Стабільна та раціональна податкова система має значний потенціал у забезпеченні високої ефективності підприємницької діяльності, створенні клімату довіри підприємницького сектору до влади в країні.

Вплив вітчизняної податкової політики на розвиток підприємницького сектору є одним із найактуальніших, найгостріших та найдискусійніших питань економічної теорії і практики. Останнє зумовлене тим, що, з одного боку, підприємництво має значні можливості у здійсненні реструктуризації економіки, створенні ефективного

конкурентного середовища, активізації інноваційних процесів, підвищенні інвестиційної спрямованості економіки та забезпеченні довгострокового соціально-економічного зростання, а, з іншого боку, роль податків в економіці є багатогранною – від суто фіскальної до стимулюючої. Створена податкова система в Україні і досі виконує гіпертрофовану фіскальну функцію та слабо стимулює розвиток підприємницької ініціативи.

Хоча на рішення інвесторів щодо розвитку бізнесу у будь-якій країні впливає цілий комплекс інституціональних факторів, зокрема наявність ефективного державного управління, чесної судової системи, системи гарантій права власності, доступність різних джерел фінансових ресурсів, ступінь розвитку фондового ринку, тощо, саме податкова система є найбільш чутливим елементом, який може як девальвувати позитивний вплив перелічених факторів, так і, навпаки, навіть за умов наявності інституційних проблем, схилити інвестора до прийняття позитивного рішення щодо розвитку бізнесу в країні.

Особлива важливість сприятливості податкового клімату для розвитку підприємницької діяльності ставить завдання вдосконалення фіскального простору в перелік пріоритетних напрямів політики нового уряду України.

Радикальні політичні зміни, які відбулися в Україні на початку 2014 року, формують передумови для початку нового етапу реформ податкової системи. Очевидно, що без покращення фіскального простору, що надасть імпульс для активізації підприємницької діяльності, вийти на позитивну траєкторію економічного розвитку державі новому уряду не вдасться.

Програма економічних реформ на 2010–2014 роки мала досить неоднозначні наслідки в реалізації завдання формування сприятливого податкового простору для бізнесу. З одного боку в процесі реалізації податкової реформи було запроваджено низку конструктивних новацій. Завдяки цьому в щорічному рейтингу «Paying Taxes» Україна в 2010-2014 роках піднялася з 191 на 164 місце. Згідно з дослідженням, кількість податкових платежів за цей період зменшилася з 147 до 28, витрати часу на підготовку звітності та сплату податків скоротилися з 736 до 390

годин на рік, інтегральний показник податкового навантаження знизився з 57,2 до 54,9 %.

З іншого боку, досягнутого прогресу в питанні покращення податкового клімату виявилось недостатньо, щоб надати імпульс для розвитку підприємництва. Цьому сприяли свавілля контролюючих органів, посилення фіскального тиску через невідшкодування ПДВ і стягування податків авансом, високий рівень корупції.

В даному контексті, політика реформ в напрямку формування сприятливого фіскального простору має бути доповнена новими завданнями. З урахуванням актуалізації нових негативних тенденцій, доцільною є реалізація наступних заходів.

Доречним може бути реформування системи фіскальних стимулів інвестиційної діяльності. Податкові стимули – це потенційно найбільш дієвий інструмент стимулювання підприємницької діяльності, який здатен частково знизити деструктивний вплив комплексу інституційних проблем. Завдяки застосуванню фіскальних стимулів фактично відбувається трансферт бюджетних коштів до підприємницького сектору, який здатен використати їх більш ефективно, ніж держава. Враховуючи жорсткі бюджетні обмеження, податкові стимули інвестиційної діяльності мають бути спрямовані виключно на:

- стимулювання модернізації виробничих фондів та впровадження новітніх технологій. Цього можна досягти серед іншого завдяки тимчасовому застосуванню прискореної амортизації. В умовах фінансового-економічної кризи в 2008-2010 рр. та в посткризовий період цей інструмент успішно використовувався різними країнами. На основі дослідження успішного іноземного досвіду рекомендуємо для поживлення інвестиційної активності тимчасово впровадити Україні прискорений метод амортизації для машин та обладнання, придбаного в цей період. Прискорений метод передбачає, що основні фонди амортизуються лінійним методом за ставкою 50% протягом трьох років: 1-й рік – 25%, другий – 50%, 3-й рік – 25%. Це призведе до технологічної модернізації, підвищивши конкурентоспроможність на ринку;

- збільшення інвестицій в інноваційні проєкти. В даному контексті максимально ефективним буде запровадження для підприємств інноваційного

податкового кредиту зі ставкою 25% для малих підприємств, та 20% для всіх інших, тобто можливість виключити з нарахованого податку на прибуток певний відсоток вартості витрат на інноваційні проекти. Важливо, щоб ця пільга могла бути перенесена на майбутні періоди у випадку, якщо в рік реалізації проекту не вистачає прибутку для використання податкового кредиту, або прибуток взагалі відсутній.

– підтримки інвестиційної активності малого бізнесу. Для вирішення даного завдання використовуються різні податкові інструменти, проте найбільший стимулюючий ефект забезпечить надання підприємцям, які працюють на загальній системі оподаткування, можливості створювати спеціальні інвестиційні резерви. В таких резервах необхідно дозволити акумулювати частину прибутку без оподаткування, який можна використати виключно на інвестиційні цілі.

Не можна забути й про наведення порядку в сфері відшкодування ПДВ. Затримки і борги з відшкодування підтвердженого обсягу ПДВ означають, що держава незаконно вилучає обігові кошти з підприємницького сектору для безоплатного використання в своїх цілях. Враховуючи, що саме експорт формує майже 50% ВВП України, проблеми з відшкодуванням ПДВ несуть загрози макроекономічного рівня. Для покращення ситуації в сфері відшкодування ПДВ необхідно забезпечити реалізацію таких завдань:

– вилучити відповідні норми Бюджетного та Податкового кодексів України щодо надання органам казначейства права здійснювати погашення бюджетної заборгованості з відшкодування ПДВ шляхом видачі фінансового казначейського векселя. Даний інструмент є дискримінаційним по відношенню до підприємств, оскільки казначейські векселі не можуть бути використані ними для погашення податкових зобов'язань;

– зменшити планові бюджетні показники щодо збору ПДВ з метою спрямування вивільнених ресурсів для погашення заборгованості з бюджетного відшкодування ПДВ у грошовій формі. Проблема з затримкою відшкодування ПДВ сягає критичних позначок. Критичних обсягів показник досяг станом на 1.11.2013 року, коли загальний обсяг заборгованості з ПДВ, що підлягає бюджетному відшкодуванню, складав 21,1 млрд грн, з якого 6,4 має бути відшкодовано грошима,

а 14,7 млрд грн – у рахунок зменшення податкових зобов'язань з ПДВ наступних періодів. Через формування заборгованості з ПДВ держава консервує значний фінансовий ресурс, який міг би працювати для розвитку економіки;

– відновити принцип нейтральності ПДВ, який означає застосування єдиних правил щодо адміністрування даного податку незалежно від галузевої приналежності підприємства. Йдеться про скасування норми щодо звільнення від сплати ПДВ операцій з постачання на митній території України та вивезення в митному режимі експорту зернових культур. Ця норма, періодично поновлюється, фактично позбавляє сільськогосподарські підприємства права на відшкодування ПДВ при здійсненні експорту зернових. Така норма видається несправедливою: вона має бути або скасована, або поширена на всі товари найнижчих переділів (залізорудну сировину, вугілля, тощо) як захід щодо стимулювання експорту з високою доданою вартістю.

Далі варто відзначити запровадження інституту консолідованої групи платників податків, який успішно діє у європейських країнах. Зміст полягає в тому, що материнська компанія, отримавши даний статус, має право подавати консолідовану податкову звітність за всі дочірні підприємства (учасники групи), незалежно від місця їхнього розташування. В Україні в першому читанні був прийнятий проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо створення консолідованої групи платників податків)». Відповідно до нього консолідована група платників податків – це добровільне об'єднання платників податків на прибуток без створення юридичної особи на підставі відповідного договору про створення консолідованої групи платників податків, який є підставою для врахування від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток іншого учасника (учасників) консолідованої групи та застосування особливих заходів щодо погашення податкового боргу учасників консолідованої групи.

Проте зазначений законопроект має бути суттєво доопрацьований. Зокрема, викликає занепокоєння норма про те, що консолідована група може бути створена платниками податку, якщо один із учасників групи безпосередньо або опосередковано володіє не менше 70% суми статутного капіталу інших учасників

групи. Прийнято вважати, що, до консолідованої групи можуть належати лише материнська холдингова та дочірні компанії, які зареєстровані на території України. Крім того, перегляду і обґрунтуванню підлягають критерії, яким повинні відповідати учасники консолідованої групи.

Важливим напрямком роботи в контексті покращення сприятливості фіскального клімату для підприємницької діяльності є також продовження спрощення податкової звітності та обліку окремих податків. Істотний ресурс в цьому напрямі міститься у:

- впровадженні єдиної звітності з податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску. Наразі такі пропозиції знаходяться лише на рівні ініціатив. Зокрема, Міністерство доходів і зборів запропонувало уніфікувати не лише документообіг, а й бази даних щодо платників ПДФО та ЄСВ. Можливі два варіанти об'єднаного звіту: приєднання відомостей про сплату ЄСВ до загальної декларації про доходи або, навпаки, внесення записів про нарахування ПДФО до звітності зі сплати єдиного внеску. Видається, що кожен з цих варіантів у випадку практичної реалізації дозволить полегшити процес підготовки та подання податкової звітності в порівнянні з нинішньою ситуацією. Об'єднання звітності скоротить документообіг, а також зменшить витрати часу на виконання процедур щодо сплати податків;

- запровадженні механізму розрахунку податку на прибуток, який базуватиметься на інформації з бухгалтерського обліку. В Податковому кодексі України було задекларовано гармонізацію двох видів обліку.

Передбачалося, що повністю це буде реалізовано в 2014 році, проте згодом цей крок було вирішено відтермінувати на невизначений час. Зближення податкового і бухгалтерського обліків має стати одним із пріоритетних заходів в питанні покращення сприятливості податкового клімату.

Наступне – повернення до механізму розрахунку податку на прибуток, що ґрунтувався на фактичних показниках прибутку. Новий механізм авансових платежів на базі фінансового результату попереднього року вкрай негативно впливає на фінансове становище корпоративного сектору. В умовах погіршення економічної ситуації, коли прибутки підприємств падають, відбувається додаткове

вилучення коштів до бюджету, що обумовлено високою базою для нарахування авансових платежів. В розвинених країнах вплив даного податку на фінансове становище підприємств в часи економічних негараздів, навпаки, намагаються полегшити, оскільки саме в період складної кон'юнктури підприємству потрібні кошти для того, щоб адаптуватися до нових умов.

Останнім, проте не менш важливим є й удосконалення інформаційних технологій комунікації платників податку та контролюючих органів, а також розширення «онлайн» сервісів. Динаміка розвитку інформаційних систем вимагає постійного вдосконалення інформаційних платформ, програмного забезпечення та створення нових сервісів.

Особливо важливо розвивати даний напрямок для комунікації з суб'єктами малого бізнесу. По-перше, останні зможуть скоріше й з меншими витратами в режимі «онлайн» отримувати консультації, звертатися з проханнями, подавати податкові декларації або отримувати інформацію. По-друге, це значно зменшить навантаження на контролюючі органи, оскільки зменшить часові витрати на роботу з найчисельнішою групою підприємців.

Запропоновані заходи спроможні суттєво покращити податковий клімат в Україні. Відмітимо, що в деяких країнах для малого бізнесу (передусім фізичних осіб-підприємців) наразі впроваджується практика розрахунку податкових зобов'язань контролюючими органами. Платнику податків залишається лише підтвердити правильність розрахунку податкового зобов'язання і сплатити податок. Така система істотно спрощує часові і фінансові витрати малих підприємств на бюрократичні питання і дозволяє повністю сконцентруватися на провадженні господарської діяльності.

Повертаючись до аналізованого у дослідженні СТОВ ім. Богдана Хмельницького, можна зазначити, що одним з найбільш гострих питань створення ефективних норм оподаткування для підприємницького середовища є розвиток саме аграрного сектору економіки, як одного з найзатратніших та найскладніших механізмів ринку. Вивчення податкового регулювання аграрного сектора економіки набуває особливого значення з урахуванням нестачі фінансових ресурсів

сільськогосподарських підприємств, тенденції до скорочення бюджетних витрат на розвиток галузі, посилення соціально-економічних проблем через політичну та економічну нестабільність в країні, а зміни до законодавства України щодо оподаткування дуже часто викликають нові проблеми. Фінансова підтримка поточної діяльності та перспективного економічного розвитку сільськогосподарських підприємств в Україні досі залишається значно проблемою.

За умови обмеженості бюджетних ресурсів особливої уваги заслуговує необхідність активізації механізму державного управління економічними процесами, який здійснюється методами правового, адміністративного та фінансово-економічного впливу. Ключова позиція в урядовому регулюванні економіки належить методам коригування податків, які включають використання бюджету, податків, митних платежів, грошового кредитування, формування ціни та засобів інвестиційної політики.

В умовах інтеграції України до світового економічного співтовариства аграрний сектор є однією з перших і стратегічно важливих галузей національної економіки. Агробізнес України забезпечує 22% зайнятості та 38% вартості експорту. У 2018 році частка агросектору склала 13% валового внутрішнього продукту. У той же час, сучасний стан аграрного сектора характеризується проблемами, що визначаються особливістю сільськогосподарського виробництва і обумовлені його сезонністю, великою залежністю від природних та кліматичних факторів, нестабільністю цін на аграрну продукцію, недостатньою інвестиційною привабливістю галузі, ускладнення залучення кредитних ресурсів. Постійний розвиток даної сфери економіки України багато в чому залежить від ефективності аграрної політики та відповідної участі держави в її формуванні та реалізації.

Виділяються методи прямого впливу в процесі реалізації аграрної політики. Вони заздалегідь визначають таке регулювання, коли суб'єкти економіки покладаються на прийняття рішень, які ґрунтуються не на незалежному економічному виборі, а на державних вказівках. Це в основному зміни податкового законодавства, адміністративні обмеження в галузі контролю якості виробництва харчових продуктів тощо. Методи прямого впливу часто можуть бути найбільш

ефективними для досягнення економічного результату, хоча вони мають вирішальні недоліки, пов'язані зі створенням перешкод у ринковий процес.

Зміни в оподаткуванні загалом, а також в оподаткуванні сільськогосподарських підприємств, зокрема, стосуються (наповнення бюджету України. Про це свідчить Податковий кодекс України та його постійне вдосконалення та внесення змін. Бажання створити оптимально збалансовану систему оподаткування аграрної галузі все ще залишається нагальним, незважаючи на існуючу недостатню фінансову її підтримку.

На часі є створення такої системи оподаткування сільськогосподарських підприємств, яка б дотримувалася принципів соціальної справедливості та мінімального податкового навантаження.

Нинішня податкова практика ж спричиняє значні бюджетні втрати, які не компенсуються додатковим збільшенням інвестиційних витрат та рівня зайнятості. Тим самим порушується економічна мотивація суб'єктів сільського господарства в аграрному секторі, особливо у частині низько маргінальних, але соціально орієнтованих видів сільськогосподарської діяльності. З метою вирівнювання умов оподаткування для різних груп сільгоспвиробників, збереження інвестиційної діяльності в її сфері та підвищення рівня зайнятості в селі доцільно вдосконалити механізм сплати єдиного податку, обмеживши його застосування для суб'єктів, для яких сільськогосподарські угіддя є ключовою умовою діяльності, з фокусом на рослинництві. Також рекомендується звільнити від оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, спеціалізованих на тваринницькій продукції та овочах, якщо їх виробництво спрямоване на розвиток та капітальні інвестиції в матеріально-технічну базу. Додатково, пропонується встановити контроль за формуванням трансфертних цін для економічних структур, які не беруть активну участь у соціально-економічному розвитку сільських громад. Нарешті, для стимулювання раціонального використання земель та запобігання неправомірним прибуткам сільськогосподарських угідь, пропонується вдосконалити механізм плати за землю.

Сьогодні податкова політика більшості країн світу, на відміну від української, спрямована на спрощення адміністрування та зниження податкових ставок. Країни світу конкурують на світовому ринку, але Україна все ще продовжує грати, використовуючи старі принципи, завдаючи шкоди насамперед собі, тобто суспільству.

За результатами проведеного дослідження ми вважаємо, що механізм прямого оподаткування є одним із вагомих важелів державного фінансового контролю розвитку аграрного сектору України.

Для вирішення проблем нарахування та сплати єдиного податку в аграрній сфері України пропонується організувати три групи господарств: невеликі сімейні фермерські одиниці (до 200 га), для яких передбачено земельний податок; сільськогосподарські підрозділи та середні підприємства, обслуговування яких здійснюється в межах населених пунктів; великі сільськогосподарські об'єднання та підприємства, що охоплюють кілька населених пунктів. Такий підхід сприяє ефективнішому управлінню податковим навантаженням на різних рівнях сільськогосподарських господарств.

Для кожної з груп пропонується запровадження окремої податкової політики. Для дрібних виробників – прописати в законодавстві простий єдиний земельний податок. Для фермерських господарств і середніх сільськогосподарських підприємств потрібно повернути фіксований сільськогосподарський податок на основі нормативної грошової оцінки землі. Третю категорію – агрохолдинги – доцільно перевести на загальну систему оподаткування. Реалізація запропонованих пропозицій дозволить знизити різноманітність показників податкового навантаження на підприємства різних юридичних форм та спеціалізації – від численних справ до діапазону 0,5–3% від доходу та до 5–20% стосовно до прибутку, що та дозволить збалансувати конкурентоспроможні умови для різних форм бізнесу та раціонального використання поточного податкового потенціалу суб'єктів агробізнесу.

Отже, запропоновані заходи можуть істотно покращити податковий клімат в Україні та створити потужний імпульс для активізації підприємницької діяльності.

Однак, враховуючи постійний пошук оптимальних умов для бізнесу у розвинених податкових системах, важливо пам'ятати, що введення окремих новацій може забезпечити лише тимчасовий позитивний ефект. Для досягнення значущого прориву в удосконаленні фіскального простору в Україні, необхідно зробити процес реформування системи оподаткування постійним та активним, враховуючи специфіку економічної динаміки та суспільних вимог.

При розгляді практики оподаткування сільськогосподарських товаровиробників важливо визначити основні завдання її реформування. Це включає нівелювання умов оподаткування для різних категорій виробників та видів діяльності, мінімізацію негативного впливу на економічні рішення та інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання, створення надійного джерела фінансування соціального розвитку територій та запобігання розповсюдженню оптимізаційних податкових схем. Ці завдання стають критичними у забезпеченні стабільності та ефективності фіскального середовища при дефіциті державних фінансових ресурсів.

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши напрями узгодженості дій держави і сектору підприємництва для вдосконалення системи оподаткування, дійшли наступних висновків.

1. Було досліджено зарубіжний досвід податкового адміністрування, що виявило недосконалість системи України. Впровадження міжнародного досвіду, зокрема з країн, таких як США, Китай, ОАЕ та Швейцарія, може сприяти переходу до сталої та ефективної системи оподаткування. Зазначено необхідність підвищення ефективності адміністрування податків та забезпечення повної інформації про сплату. Отже, рекомендації щодо реформ можуть взятися з досвіду інших країн, що дозволить зосередитися на правових, економічних та соціально-психологічних аспектах для покращення системи оподаткування в Україні.

2. Було розглянуто запропоновані заходи, які можуть істотно покращити податковий клімат в Україні та створити імпульс для активізації підприємницької діяльності. Однак, враховуючи постійний пошук оптимальних умов для бізнесу в

розвинених податкових системах, було визначено, що введення окремих новацій може забезпечити лише тимчасовий позитивний ефект. Для досягнення значущого прориву в удосконаленні фіскального простору в Україні, необхідно зробити процес реформування системи оподаткування постійним та активним, враховуючи специфіку економічної динаміки та суспільних вимог. Практика оподаткування сільськогосподарських товаровиробників виявила важливі завдання для реформування, такі як нівелювання умов оподаткування, мінімізація впливу на економічні рішення та створення надійного джерела фінансування соціального розвитку та запобігання оптимізаційним податковим схемам. Ці завдання визначають критичний напрям для забезпечення стабільності та ефективності фіскального середовища в умовах дефіциту державних фінансових ресурсів.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши теоретичні та практичні засади системи оподаткування та її впливу на розвиток підприємницького середовища держави, дійшли наступних висновків.

У контексті теоретичних основ підприємницького середовища та фіскальної політики виявили, що проведений аналіз теоретичних аспектів фіскальної політики під час якого детально вивчено не лише загальні принципи, а й нові концепції, які з'явилися у світовій економічній науці, значно допоміг виявити основні засади фіскальної політики, заглибитись у тему та зрозуміти як працюють ті чи інші принципи системи оподаткування. Особлива увага приділялася концепціям "зеленої" фіскальної політики та інноваційним методам для досягнення екологічної сталості. Аналіз систем оподаткування в Україні показав їх переваги та недоліки, визначивши необхідність реформування для покращення економічної ситуації та ефективного функціонування підприємств.

Так само, розглянуто системи оподаткування як важливого елементу регулювання підприємницького середовища. Визначено, що ефективне функціонування малих підприємств ґрунтується на системному підході, економіко-статистичному моделюванні та підтримці держави. Освітлено вплив податкових факторів на економічний потенціал підприємства та розглянуто перспективи залучення іноземного капіталу в контексті фіскально-регулюючого потенціалу країни.

Проведено ґрунтовний аналіз особливостей системи оподаткування в Україні. Виділено переваги та недоліки загальної системи оподаткування, включаючи оподаткування фінансового результату, ставку податку на дивіденди, а також відсутність обмежень для розширення діяльності. Обговорено важливість реформування фіскальної системи для поліпшення економічної ситуації та забезпечення ефективного функціонування підприємств в Україні.

У розділі, присвяченому взаємодії державної та ринкової координації в системі оподаткування, зазначили, що функції держави в економіці не лише виправляють

недоліки ринку, але також визнають її координаційну роль у створенні передумов для функціонування ринкової координації. З'ясовано, що в сучасних економічних системах межа між ринковими та державними координаційними механізмами надто розмита, існуючи в симбіозі та тісно взаємодіючи між собою. Такий симбіоз призводить до виникнення особливих моделей господарської координації.

Наведено приклади розвитку податкової культури, як прямої інституційної норми системи оподаткування, якій заважає низький рівень переконання у населення стосовно необхідності сплати податків та відсутність віри у справедливість податкової системи. Досліджено, що слабкий зв'язок між державою та платником податків вимагає акцентування уваги на правах платників та виконанні державою покладених на неї функцій відповідно до чинного законодавства.

На фоні СТОВ ім. Богдана Хмельницького розглянуто, що якісні та стимулюючі цілі податкового стимулювання агропромислових підприємств повинні визначати оптимальне оподаткування, стимулювання працівників, справедливий розподіл доходів та ефективне співвідношення між засобами споживання і накопичення. Виявлено, що такі цілі повинні бути реальними, конкретними та легко контрольованими під час реалізації, визначаючи ефективність оподаткування протягом певного періоду. Показано, що податкове стимулювання має бути спрямоване на регулювання економічних процесів, сприяючи виробництву продукції та послуг, а не тільки на доходи для бюджету.

Щодо узгодженості дій держави і сектору підприємництва для вдосконалення системи оподаткування, висвітлено зарубіжний досвід податкового адміністрування, що виявило недосконалість системи України. Суттєво обґрунтовано версію, чому ж впровадження міжнародного досвіду, зокрема з країн, таких як США, Китай, ОАЕ та Швейцарія, може сприяти переходу до сталої та ефективної системи оподаткування. Зазначено необхідність підвищення ефективності адміністрування податків та забезпечення повної інформації про сплату. Отже, рекомендації щодо реформ можуть взятися з досвіду інших країн, що дозволить зосередитися на правових,

економічних та соціально-психологічних аспектах для покращення системи оподаткування в Україні.

2. Запропоновані заходи для покращення податкового клімату в Україні повинні бути не лише тимчасовими, але й враховувати специфіку економічної динаміки та суспільних вимог для досягнення стабільності та ефективності фіскального середовища. Описані у дослідженні концепції можуть істотно покращити податковий клімат в Україні та створити імпульс для активізації підприємницької діяльності. Враховуючи постійний пошук оптимальних умов для бізнесу в розвинених податкових системах, було визначено, що введення окремих новацій може забезпечити лише тимчасовий позитивний ефект. Для досягнення значущого прориву в удосконаленні фіскального простору в Україні, необхідно зробити процес реформування системи оподаткування постійним та активним, враховуючи специфіку економічної динаміки та суспільних вимог. Практика оподаткування сільськогосподарських товаровиробників на прикладі СТОВ ім. Богдана Хмельницького виявила важливі завдання для реформування, такі як нівелювання умов оподаткування, мінімізація впливу на економічні рішення та створення надійного джерела фінансування соціального розвитку та запобігання оптимізаційним податковим схемам. Ці завдання визначають критичний напрям для забезпечення стабільності та ефективності фіскального середовища в умовах дефіциту державних фінансових ресурсів.

Отже, вдосконалення системи оподаткування в Україні вимагає комплексного підходу, що ґрунтується на зміцненні екологічної сталості, підтримці довіри громадян та використанні найкращих практик зі світового досвіду для забезпечення сталого розвитку та підтримки підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tanzi V. Fiscal Policy: When Theory Collides with Reality. Centre for European Policy Studies. № 246. 2006. С. 1–15.
2. Rosaria R.C. The evolution of fiscal policy theory and the eurozone. *Rivista internazionale di scienze sociali*. 2019. No. 2. P. 173–194.
3. Огірко О., Крет І. Фіскальна політика держави: сутність та аналіз особливостей складових з їх компонентами. *Траєкторія науки*, 2018. Вип. 4(8). С. 2001–2008.
4. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій: навчальний посібник / за ред.: Ю. Б. Іванова, І. А. Майбурова. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.
5. Оніщенко Г. Теоретичні засади фіскальної політики. *Міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір»*. Вип. 2. 2021. С. 70–80.
6. Заклекта О., Шиманська О. Цілі, інструменти та обмеження економічної політики: теоретичні засади та сучасні реалії. *Вісник THEU*. 2015. № 1. С. 24–32.
7. Manuel Bonucchi, Monica Ferrari, Stefania Tomasini, Tsvetomira Tsenova. Tax policy, investment decisions and economic growth. 2015. No.°141, P. 225–262.
8. Прушківська Е.В. Еволюція поглядів на суть та зміст структурних змін. *The Economic Messenger of the NMU*. 2015. № 4. С. 6–12.
9. Ревенко О.В. Вплив податкових факторів на результати діяльності підприємства. Електронне наукове видання «Ефективна економіка». 2021. № 8. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.8.78
10. Albana GJON. Impact of Tax Structure on The Business Environment. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*. Fejzaj ve Gjoni, 2021: 07 (01)
11. Kagan J. (2018). Proportional Tax Defined. Retrieved from Investopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.investopedia.com/terms/p/proportionaltax.asp>. – Дата звернення: 12.12.2023.
12. Карпова Т.С. Концепція механізму взаємообумовленого розвитку малого бізнесу та соціальної сфери. *СХІД*. 2013. № 6 (126). С. 99–104.
13. Карпова Т.С. Механізм ефективного функціонування підприємств:

податковий аспект. Економіка і організація управління (39), 2020. С. 121–132.

14. Ключковська В.О. Сучасні особливості оподаткування в Україні. Економіка і організація управління. № 2 (42), 2021. С. 86–93.

15. Онісіфорова В.Ю. Спрощена система оподаткування: сучасний стан, переваги, недоліки, перспективи. JEL Classification: H 30

16. Томнюк Т.Л. Фіскальне регулювання у провідних економічних теоріях XX–XXI ст. Проблеми економіки, 2018. № 2 (36). С. 344–349.

17. Слатвінська М.О. Фіскальна політика в умовах модернізації фінансової системи: автореф. дис. ... докт. екон. наук: 08.01.08. Одеса: ОНЕУ, 2019. 43 с.

18. Тимошенко А.О. Стратегічні напрями реформування фіскальної політики України. Modern Economics, 2017. № 6. С. 195–209.

19. Амбрик, Л.П. (2014). Прагматика фіскальної політики України. Ефективна економіка. № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3255>. – Дата звернення: 12.12.2023.

20. Данилишин Б. У лютому інфляція в Україні уповільнилася, але це ще нічого не означає. 112.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/mnenie/u-liutomu-infliatsiia-upovilnylasiaale-tse-shche-nichoho-ne-oznachaie-436836.html>. – Дата звернення: 12.12.2023.

21. Дулік Т.О., & Александрюк Т.Ю. Вектори розвитку сучасної фіскальної політики України. International scientific journal, 2, Р. 107–115.

22. Скриньковський Р.М. Соціально-економічна стратегія держави на засадах гарантування соціальної безпеки: механізм формування та проблеми реалізації. Ефективна економіка. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3896>. – Дата звернення: 12.12.2023.

23. State Statistics Service of Ukraine. (2018). Wages and salaries, social and labour relationship. Retrieved July 1, 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_e/dn.htm. – Дата звернення: 12.12.2023.

24. Vdovychenko, A. (2018). How Does Fiscal Policy Affect GDP and Inflation in Ukraine? Visnyk of the National Bank of Ukraine, 244, Р. 25–43.

25. Прушківська Е.В. Еволюція поглядів на суть та зміст структурних змін. The

Economic Messenger of the NMU. 2015. № 4. С. 6–12.

26. Публічний звіт ДПС за 2020 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/prezentatsiynimateriali/454960.html>. – Дата звернення: 12.12.2023.

27. Medium-Sized Businesses: A Demand Perspective. Entrepreneurship & Regional Development 15 (3): 229–252. GEM (Global Entrepreneurship Monitor). 2014. Informe GEM España 2013. Red Española de Equipos Regionales [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gemconsortium.org/>. – Дата звернення: 12.12.2023.

28. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246628657&cat_id=244276429. – Дата звернення: 12.12.2023.

29. Іванов Ю.Б. Альтернативні системи оподаткування / Ю.Б. Іванов. – Харків: ХДЕУ; Торнадо, 2013. – 517 с.

30. Battilana, J., and T. Casciaro. Change Agents, Networks, and Institutions: A Contingency Theory of Organizational Change. Academy of Management Journal. 2012. 55 (2). P. 381–398.

31. Medium-Sized Businesses: A Demand Perspective. Entrepreneurship & Regional Development 15 (3). P. 229–252. GEM (Global Entrepreneurship Monitor). 2014. Informe GEM España 2013. Red Española de Equipos Regionales [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gemconsortium.org/>. – Дата звернення: 12.12.2023.

32. Carrasco-Monteagudo, I., and I. Buendía-Martínez. 2013. Corporate Social Responsibility: A Crossroad between Changing Values, Innovation and Internationalisation. European Journal of International Management 7 (3): P. 295–314

33. Karpova T.S. (2012). Rol nalogooblozheniia subektov malogo biznesa v razvitii sotcialnoi sfery. Finansovii i bankivskii menedzhment: dosvid ta problemi: tezi dopovidei i vistupiv XIV Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii studentiv i molodikh vchenikh Donetsk: Iugo- Vostok, 2012. С. 121–123.

34. Abdul-Jabbar, H., & Pope, J. (2017). The effects of the selfassessment system on tax compliance costs of small and medium enterprises in Malaysia. School of Economics and Finance, P. 289–307.

35. Atawodi, O.W., & Ojeka, S. (2012). Factors That Affect Tax Compliance among Small and Medium Enterprises (SMEs) in North Central Nigeria.

36. Colangeli, M. (2018). Albania: Accelerating EU-Oriented Reforms. Retrieved from Emerging Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://emerging-europe.com/voices/albaniaaccelerating-eu-oriented-reforms>. – Дата звернення: 12.12.2023.

37. Harper, J. (2018). Business confidence low in Albania. Retrieved from Financial Observer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://financialobserver.eu/business-confidence-lowin-albania>. – Дата звернення: 12.12.2023.

38. History of Taxation. (2013). Retrieved from World Taxation: <http://www.worldtaxation.com/uncategorized/history-of-taxation.html>. – Дата звернення: 12.12.2023.

39. Удосконалення податкової системи України в контексті викликів та загроз, спричинених поширенням COVID-19. Аналітична записка / за ред. О. Драган, С. Брехова, О. Нагорічної. Ірпінь: НДІ фіскальної політики, 2020. 96 с.

40. . Бечко П.К., Захарчук О.А. Основи оподаткування: навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 168 с.

41. Веремчук Д.В. Сутність податкової політики та її роль у державному регулюванні економіки / Д.В. Веремчук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Вип. 28. – С. 37–45.

42. Дєєва Н.М. Оподаткування в Україні : навч. посібн. – К.: Центр учбової літератури , 2010. – 544 с.

43. Дмитрієв І.А., Майборода Ю.В. Соціально-економічна сутність малого підприємництва, проблеми його розвитку в Україні. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2012. № 1. С. 35–38.

44. Doing business-2018. Україна в рейтингу світового банку легкості ведення бізнесу): сайт. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/doing-business-2018-ukrayina-v-reytingu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu>. – Дата звернення: 12.12.2023.

45. Кириченко О.А., Ваганів К.Г. Стратегія розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Актуальні проблеми економіки. 2008. №1. С. 103–126.
46. Юрій С.М. Податкова система України: становлення та розвиток. Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету. Ч II. 2013. С. 1–5.
47. Соскін О.І. Трансформація податкової системи в контексті формування сучасної економічної моделі України. Журнал «Економічний часопис-XXI». 2010. № 34. С. 7–14.
48. Крисоватий А.І., Мельник В.М. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 236 с.
49. Крисоватий А.І., Федосов В., Яренко Г. Оподаткування багатства: виклик для України. Журнал європейської економіки. 2015. № 2. Т. 14. С. 183–205.
50. Швець Ю.О., Завальнюк А.О. Податкові реформи в країнах ЄС: переваги, недоліки їх впровадження в податкову систему України. Європейський вектор економічного розвитку. 2016. №2 (21). С. 126–134.
51. Мельник В.М., Кошук Т.В. Сучасні податкові реформи у нових країнах – учасниках ЄС. Економіка і прогнозування. 2012. № 3. С 10 –117.
52. Букресва Д.С. Удосконалення механізму розвитку малого бізнесу в Україні: податково-інтеграційний аспект. Економічний простір. 2016. № 109. С. 85–97.
53. Податковий кодекс України / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. – Дата звернення: 12.12.2023.
54. Безкровний О. В. Оподаткування малого та середнього бізнесу – від історії виникнення до сучасних перспектив розвитку. Східна Європа: Економіка, бізнес та управління. 2017. № 6 (11). С. 280–285.
55. Податки в Україні: хто, за що і скільки платить державі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/podatki-v-ukrayini-hto-za-shho-i-skilki-platit-derzhavi/>. – Дата звернення: 12.12.2023.
56. Демиденко Л.М., Демиденко В.І. Єдиний податок для суб'єктів малого

підприємництва: протиріччя та перспективи. Финансовые услуги. 2017. № 6. С. 12–15.

57. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 № 466-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20/conv>. – Дата звернення: 12.12.2023.

58. Податкова система України: податок на прибуток і спрощена система оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dlf.ua/ua/podatкова-sistema-ukrayini-podatok-na-pributok-i-sproshhena-sistema-opodatkuvannya/>. – Дата звернення: 12.12.2023.

59. Луценко І.С. Оподаткування платників єдиного податку в сучасних умовах впровадження податкової реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2020/24.pdf. – Дата звернення: 12.12.2023.

60. Податкові тренди 2021. Що змінилося у роботі податкової та як це вплине на бізнес і сплату податків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/02/12/670972/>. – Дата звернення: 12.12.2023.